

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

05 Соціальні та поведінкові науки

051 «Економіка»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ»**

здобувача Завістовського Артура Олексійовича _____
(підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доц., доцент
кафедри міжнародної економіки Юрченко В.В.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

Київ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
05 Соціальні та поведінкові науки
051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант) освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

_____ Ярослава СТОЛЯРЧУК
« ____ » _____ 20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародної економіки

_____ Ярослава СТОЛЯРЧУК
« ____ » _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Завістовському Артуру Олексійовичу
очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Глобальні тренди розвитку міжнародної торгівлі»

Тему затверджено наказом ректора Університету від 09.12.2024 № 2032-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах: теоретичних концепцій міжнародної торгівлі, статистичних звітів, офіційних даних державних органів та міжнародних організацій, наукових праць, аналітичних досліджень провідних економістів, звітів про глобальні тренди у торгівлі товарами та послугами

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Розділ 2	АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ
Об'єкт дослідження:	закони, закономірності та тенденції міжнародної торгівельної діяльності
Предмет дослідження:	умови, чинники та механізми глобалізації міжнародної торгівлі
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	розкриття теоретико-методологічних засад дослідження міжнародної торгівельної діяльності та здійснення аналітичної оцінки глобальних трансформацій міжнародної торгівлі

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1

визначити роль міжнародної торгівлі в реалізації економічних інтересів держав; проаналізувати генезис і розвиток класичних та сучасних теорій міжнародної торгівлі; охарактеризувати особливості регулювання торговельних операцій у глобалізованому середовищі на міждержавному, регіональному та світовому рівнях.

У розділі 2

розкрити масштаби та структурні особливості міжнародної торгівлі товарами; проаналізувати трансформацію торгівлі послугами в умовах цифровізації та екологізації; визначити роль зон вільної торгівлі в сучасній архітектурі глобального ринку; обґрунтувати напрями інтеграції України у світову економіку в повоєнний період.

Завдання підготував науковий керівник

_____ Володимир ЮРЧЕНКО

(підпис)

« ____ » _____ 20__ р.

Завдання одержав здобувач

_____ Артур ЗАВІСТОВСЬКИЙ

(підпис)

« ____ » _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 80 сторінок, 22 рисунки, 1 таблицю, список використаних джерел з 67 найменувань.

«Глобальні тренди розвитку міжнародної торгівлі»

Об'єктом дослідження є закони, закономірності та тенденції міжнародної торгівельної діяльності.

Предметом дослідження є умови, чинники та механізми глобалізації міжнародної торгівлі.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є розкриття теоретико-методологічних засад дослідження міжнародної торговельної діяльності та здійснення аналітичної оцінки глобальних трансформацій міжнародної торгівлі.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено такі *конкретні завдання*:

- обґрунтувати роль міжнародної торгівлі у реалізації національних економічних інтересів держав;
- проаналізувати класичні та сучасні теорії міжнародної торгівлі, зокрема їхній вплив на економічний розвиток держав;
- охарактеризувати ключові особливості регулювання міжнародних торговельних операцій в умовах глобалізації;
- здійснити аналітичну оцінку масштабів та структурних вимірів міжнародної торгівлі товарами;
- розкрити трансформаційні зміни у сфері міжнародної торгівлі послугами в умовах цифровізації, екологізації та подвійного переходу;
- визначити роль регіональних і трансконтинентальних зон вільної торгівлі у сучасній архітектоніці глобального ринку;
- обґрунтувати стратегічні напрями інтеграції України у глобальний ринок у повоєнний період.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у роботі рекомендації щодо адаптації України до сучасних змін у глобальній торгівлі можуть бути використані при розробці стратегії зовнішньоекономічної політики держави. Зокрема, йдеться про напрями підтримки експорту, логістичної інтеграції, розвитку торгівлі високотехнологічними товарами та цифровими послугами. Впровадження сформульованих підходів може стати чинником посилення конкурентоспроможності українського експорту та розширення міжнародного партнерства.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи – 2025.

Рік захисту роботи – 2025.

Ключові слова: міжнародна торгівля, економічна інтеграція, національні інтереси, торговельна політика, глобалізація, зелений перехід, трансформація ринків.

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
Завістовського Артура Олексійовича

на тему: «Глобальні тренди розвитку міжнародної торгівлі»

1. Актуальність теми: обумовлена глибокими трансформаційними змінами, яких зазнає міжнародна торгівля в умовах глобалізації, діджиталізації та екологізації світогосподарського розвитку. У своїй сукупності вони спричиняють відкриття для багатьох держав світу необмеженого доступу до іноземних товарів, послуг та технологій, що забезпечує їм широкі можливості щодо підвищення матеріального добробуту свого населення. Це актуалізує питання щодо комплексного дослідження глобальних трендів розвитку міжнародної торгівлі.

2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: у роботі автором узагальнено теоретико-методологічні засади дослідження міжнародної торговельної діяльності, конкретизовано її роль у реалізації національних економічних інтересів держав, а також розкрито ключові особливості регулювання міжнародної торгівлі у глобальних умовах.

3. Наявність самостійних розробок автора: автором дається панорамна характеристика масштабів і структурних вимірів міжнародної торгівлі товарами і послугами, комплексно аналізуються регіональні і трансконтинентальні зони вільної торгівлі у глобальній ландшафті міжнародної торгівлі.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: висновки і практичні рекомендації роботи можуть слугувати методологічною базою для удосконалення механізмів інтеграції України у глобальний ринок у повоєнний період.

5. Наявність недоліків: в якості недоліку роботи слід відзначити недостатню увагу автора до питання щодо використання інструментарію Зони вільної торгівлі між Україною і ЄС задля нарощування експортних поставок української продукції на європейський ринок.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота виконана на високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає усім нормативним вимогам, що висуваються до кваліфікаційних бакалаврських робіт, та допускається до захисту перед Екзаменаційною Комісією з попередньою оцінкою **44 бали**.

Науковий керівник: к.е.н., доц., доцент кафедри міжнародної економіки

_____ **Володимир ЮРЧЕНКО**

«27» травня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Роль міжнародної торгівлі у реалізації національних економічних інтересів держав.....	6
1.2. Генезис і еволюція теорій міжнародної торгівлі.....	16
1.3 Ключові особливості регулювання міжнародних торговельних операцій в глобальних умовах.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	34
2.1. Масштаби та структурні виміри міжнародної торгівлі товарами.....	34
2.2. Трансформаційні зміни міжнародної торгівлі послугами в глобальних умовах	45
2.3 Регіональні та трансконтинентальні зони вільної торгівлі у глобальному ландшафті міжнародної торгівлі.....	53
2.4. Стратегічні напрями інтеграції України у глобальний ринок у повоєнний період	57
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що міжнародна торгівля у XXI столітті трансформується не лише за обсягами, а й за своєю сутністю. У сучасних умовах вона перестає бути суто економічною категорією, перетворюючись на багатовимірний інструмент реалізації стратегічних інтересів держав. Динамічно змінюються її структурні та географічні характеристики: особливо помітне зростання значення торгівлі послугами, регіональних інтеграційних утворень і нових логістичних маршрутів. Цифрові технології, екологічні стандарти та регіональні процеси суттєво змінюють архітектуру світової торгівлі, формуючи нові виклики для державної адаптаційної політики. Для України, яка перебуває в умовах війни, осмислення цих глобальних тенденцій критично важливе для розробки стійкої моделі інтеграції у міжнародні ринки та забезпечення економічного зростання в процесі відновлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжнародна торгівля та її трансформаційні процеси є предметом глибокого аналізу в працях таких авторитетних економістів, як Д. Родрік, Г.-Дж. Чанг, М. Обстфельд, Р. Кіогейн, С. Стрейндж і П. Кругман. У своїх дослідженнях вони акцентують на тісному переплетінні глобалізаційних тенденцій, державної політики й інституційної спроможності країн. Серед ключових векторів змін у сфері торгівлі - цифровізація, «зелений» перехід і переосмислення ролі глобальних ланцюгів створення доданої вартості. З прикладної точки зору значущими є аналітичні огляди таких видань, як Financial Times, звіти The Heritage Foundation, статистичні дані міжнародних платформ, а також аналітика щодо динаміки експорту різних країн. У контексті України особливої ваги набувають публікації, присвячені процесам євроінтеграції та потенціалу відновлення зовнішньоекономічної діяльності в післявоєнний період, зокрема праці Н.О. Ривак, М. Котової та інших дослідників. Усе це лише підкреслює актуальність подальшого дослідження стратегічних підходів до участі України в трансформованому глобальному торговельному середовищі.

Мета дослідження – розкриття теоретико-методологічних засад дослідження міжнародної торговельної діяльності та здійснення аналітичної оцінки глобальних трансформацій міжнародної торгівлі.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено такі *конкретні завдання*:

- обґрунтувати роль міжнародної торгівлі у реалізації національних економічних інтересів держав;
- проаналізувати класичні та сучасні теорії міжнародної торгівлі, зокрема їхній вплив на економічний розвиток держав;
- охарактеризувати ключові особливості регулювання міжнародних торговельних операцій в умовах глобалізації;
- здійснити аналітичну оцінку масштабів та структурних вимірів міжнародної торгівлі товарами;
- розкрити трансформаційні зміни у сфері міжнародної торгівлі послугами в умовах цифровізації, екологізації та подвійного переходу;
- визначити роль регіональних і трансконтинентальних зон вільної торгівлі у сучасній архітектоніці глобального ринку;
- обґрунтувати стратегічні напрями інтеграції України у глобальний ринок у повоєнний період.

Об'єктом дослідження є закони, закономірності та тенденції міжнародної торговельної діяльності.

Предметом дослідження є умови, чинники та механізми глобалізації міжнародної торгівлі.

У роботі застосовано низку загальнонаукових і спеціальних методів: логічний і порівняльний аналіз (для теоретичного обґрунтування моделей торгівлі), методи індукції та дедукції (при формулюванні висновків), статистично-економічний аналіз (для вивчення трендів у торгівлі товарами та послугами), графічний метод і картографування (для візуалізації потоків, структур та регіонального розподілу торгівлі).

Теоретична значущість полягає у систематизації підходів до аналізу міжнародної торгівлі в умовах структурних глобальних зрушень.

Методична значущість дослідження полягає у застосуванні комплексного підходу до вивчення взаємозв'язку між теорією, політикою й емпіричними даними.

Практична значущість результатів роботи полягає у формулюванні рекомендацій для зовнішньоекономічної політики України в контексті зеленого переходу, нової логістики та експорту високотехнологічної продукції.

Інформаційною базою дослідження є теоретичні концепції міжнародної торгівлі, статистичні звіти, офіційних даних державних органів та міжнародних організацій, наукових праць, аналітичних досліджень провідних економістів, звітів про глобальні тренди у торгівлі товарами та послугами.

Структура роботи. Відповідно до мети, завдань та логіки дослідження робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи – 80 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 1 таблиця, 22 рисунки, 67 джерел використаної літератури.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Роль міжнародної торгівлі у реалізації національних економічних інтересів держав

Формування та втілення національних економічних інтересів відіграє вирішальну роль у тому, як держава позиціонує себе на світовій економічній арені. Це поняття охоплює набагато більше, ніж просто набір економічних інструментів чи механізмів управління. Йдеться про глибший, стратегічний підхід - про систему цінностей і цілей, яка задає напрямок економічної поведінки країни на довгий період. По суті, економічні інтереси - це не просто те, що вигідно державі, а те, що справді важливо для суспільства: безпека, стабільність, зростання добробуту, технологічний прогрес і сталий розвиток. Саме ці потреби, осмислені і сформульовані через діалог між суспільством і владою, лягають в основу державної політики .

Національні економічні інтереси не є чимось однорідним - вони мають чітку ієрархічну структуру, що охоплює різні рівні пріоритетів. На базовому рівні йдеться про фундаментальні речі: енергетична незалежність, продовольча безпека, доступ до ключових ресурсів, стабільна інфраструктура та підтримка людського капіталу. Це є основа, без якої важко уявити будь-який розвиток. На більш високих рівнях акценти зміщуються на складніші завдання: участь у глобальних ланцюгах створення доданої вартості, розвиток інновацій, цифровізація, підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Ієрархія цих інтересів постійно змінюється - вона чутлива до викликів часу. Пандемія COVID-19 яскраво показала, як у кризовій ситуації на перший план можуть вийти сфери, які раніше не вважались критичними - наприклад, охорона здоров'я, логістика чи наука .

Ці економічні інтереси ніколи не формуються самі по собі, у вакуумі. Вони завжди залежать від того, в якому зовнішньому середовищі знаходиться країна -

від міжнародної ситуації, політичного клімату, дій союзників або конкурентів, а також від внутрішніх інституцій. Історія не раз показувала, як навіть подібні за змістом національні потреби осмислювалися по-різному, залежно від панівних ідеологій. Яскравим прикладом є зовнішня політика США на межі XIX і XX століть, коли економічні прагнення - до нових ринків, джерел сировини, зручних транспортних маршрутів - стали ключем до глобального впливу та експансії .

Цю думку про взаємозалежність внутрішньої політики та глобальних економічних процесів розвиває Дені Родрік у праці *The Globalization Paradox*. Він стверджує, що відкриті ринки не можуть бути ефективними та стійкими без потужних національних інститутів, які забезпечують соціальну згуртованість, справедливий розподіл вигод і політичну легітимність економічних реформ. Родрік критикує концепцію "гіперглобалізації", яка передбачає повну лібералізацію торгівлі та капіталу, вказуючи, що така модель часто приносить вигоди вузькому колу глобальних еліт, залишаючи широкі верстви населення поза межами прогресу. Він пропонує альтернативу - модель "розумної глобалізації", яка дає країнам право адаптувати глобальні правила до власних національних інтересів і соціальних потреб. У цьому контексті міжнародна торгівля повинна не підривати, а підтримувати здатність держав реалізовувати свої економічні стратегії [1, с.11-13].

У сучасному світі, де все пов'язано і переплетено, економічний інтерес держави вже не можна уявити ізольовано. Його реалізація завжди проходить через взаємодію з іншими країнами: у торгівлі, спільних інвестиціях, технологічному обміні, роботі міжнародних інституцій. Саме через ці канали національні інтереси набувають практичного виміру - перетворюються з ідей і стратегій на реальні досягнення. Хоча зміст інтересів залишається внутрішнім, національним, механізми їх реалізації дедалі більше виходять за межі кордонів.

Одним із найвпливовіших підходів до осмислення реалізації національних економічних інтересів у міжнародному середовищі є концепція міждержавної взаємозалежності, розроблена Робертом Кеогейном у межах теорії неоліберального інституціоналізму. Він розглядає держави не як ізольованих акторів, а як учасників складної мережі взаємозалежностей, які виникають через торгівлю, фінансові

потоки, технології та міжнародні організації. Згідно з Кеогейном, ключову роль у цьому процесі відіграють міжнародні інститути, які знижують транзакційні витрати, сприяють прозорості, забезпечують інформаційний обмін та формують механізми взаємної відповідальності. У такому середовищі реалізація національних інтересів стає можливою лише за умови активної участі у глобальних механізмах співпраці. Ця модель дозволяє поєднати стратегічну автономію з конструктивною взаємодією, що особливо актуально в умовах сучасного глобалізованого світу [2, с.2-3].

Щоб ці інтереси можна було ефективно втілювати назовні, потрібна якісна підготовка всередині країни. Інституційна здатність до дій, надійна інфраструктура, зрозумілі правила гри для бізнесу та передбачувана економічна система - усе це формує базу, з якої держава стартує у зовнішньоекономічному просторі. Без правової стабільності, доступної логістики та прозорого регулювання навіть країна з великим ресурсним потенціалом може залишитися на узбіччі глобального процесу. Але й навпаки - просто мати внутрішній порядок недостатньо. Потрібно вміти представляти свої інтереси у міжнародних переговорах, просувати економічні ініціативи, брати участь у формуванні нових глобальних правил .

Одним із головних інструментів просування національних інтересів у світі є міжнародна економічна діяльність. Це далеко не лише торгівля. Йдеться про великий спектр процесів: від інвестування й передачі технологій до роботи з фінансами, валютною політикою, економічною дипломатією та участю в міжнародних організаціях. Через ці канали держава може не тільки зміцнювати власну економіку, але й здобувати ширший вплив - формувати регіональну роль, вибудовувати партнерства, підтримувати власну незалежність .

Світовий досвід чітко доводить: міжнародна економічна діяльність дає відчутний ефект лише тоді, коли держава підходить до неї стратегічно. Не достатньо просто «бути присутнім» на зовнішніх ринках - важливо мати цілісний план, бачення і довгострокову політику. Показовим прикладом є Південна Корея, яка ще у 1960-х роках залишалася аграрною країною. Але завдяки активному

залученню іноземних інвестицій, ставці на експорт і швидкій інтеграції до світових виробничих ланцюгів, уже за два десятиліття вона перетворилася на впливовий індустріальний центр . Схожа трансформація відбулася у В'єтнамі: з країни, що на початку 1980-х лише почала реформи, він став одним із провідних виробників електроніки, текстилю та харчової продукції вже у 2020-х роках

Однак за цими успішними кейсами завжди стоїть ґрунтовна внутрішня підготовка. Держави, які прагнуть грати активну роль у світовій економіці, мусять мати розвинену аналітичну базу. Це означає постійне спостереження за змінами на глобальних ринках, гнучке реагування на економічні сигнали, адаптацію маркетингових стратегій до культурних і регіональних особливостей. Важливо також мати механізми, які дозволяють ефективно протистояти валютним коливанням, тарифним бар'єрам чи геополітичним загрозам. У ХХІ столітті вагоме місце займає економічна дипломатія - напрям, де інструменти міжнародної політики напряму спрямовані на просування економічних інтересів країни .

Сьогодні глобальна конкуренція між державами виходить далеко за межі боротьби за ринки збуту чи споживача. Все більшого значення набуває змагання за лідерство у стратегічно важливих секторах, від яких залежить довгострокова стійкість та автономність національної економіки. Однією з таких галузей є енергетика, зокрема її відновлюваний сегмент, що стає не лише джерелом енергії, а й елементом геоекономічного впливу. Контроль над «зеленою» енергетикою дозволяє країнам не лише зменшити залежність від імпорту, а й формувати нові технологічні ланцюги вартості. Яскравий приклад демонструє Китай, який реалізує довгострокову стратегію переходу до чистих джерел енергії як інструмент посилення власної позиції у світовій економіці [3].

Цілеспрямовані інвестиції в енергетичну інфраструктуру дедалі більше розглядаються як складова не лише економічного, а й політичного впливу. Така стратегія є елементом ширшого процесу - посилення геоекономічної присутності держав у глобальних мережах. Аналогічно, у сфері інновацій спостерігається трансформація: наука та технології більше не є лише компетенцією бізнесу, а перетворюються на напрям державної політики. Інноваційні екосистеми,

побудовані за участі уряду, бізнесу та наукових центрів, відіграють вирішальну роль у формуванні технологічного суверенітету. Прикладом виступають США, де провідні технологічні корпорації тісно взаємодіють з державними установами, реалізуючи спільні програми в галузях стратегічних технологій, оборони та кібербезпеки. Таким чином, інновації дедалі більше визначають здатність держави утверджувати свої економічні інтереси у світі, що стрімко змінюється.

Ті держави, які не можуть самотужки забезпечити себе продовольством, шукають способи створити аграрну присутність за кордоном. Одночасно з цим логістичні коридори перестають бути просто транспортними маршрутами - вони стають інструментами впливу. Розбудова транснаціональних інфраструктур дозволяє країнам посилювати свою присутність у регіонах - через інвестиції, поширення стандартів, контроль над потоками товарів .

Ще одним важливим напрямом реалізації національних економічних інтересів є участь у створенні глобальних правил гри. Той, хто задає стандарти, - той і визначає межі прибутку. Після пандемії посилюється акцент на стратегічну автономію, гнучкість у кризах та здатність адаптуватися до нової реальності - фрагментованого, нестабільного гео економічного середовища .

У сучасному глобалізованому світі міжнародна торгівля стала чимось значно більшим, ніж просто обмін товарами. Через неї країна формує свою присутність на світовій арені, впливає на гео економічні процеси, зміцнює власну позицію у міжнародних відносинах. Торгівля - це вже не тільки економіка, а й стратегія.

Міжнародна торгівля нині виконує геополітичну та гео економічну функцію. Кожна партія товару, що перетинає кордон, - це не лише бізнес-операція, а прояв стратегічного курсу держави. Це - її бачення власного місця у глобальному поділі праці.

У сучасному глобалізованому світі реалізація національних економічних інтересів дедалі більше виходить за межі внутрішньої політики та залежить від здатності держави активно діяти на міжнародній арені. Торгівля вже давно перестала бути лише інструментом обміну товарами чи джерелом прибутку. Вона

трансформувалася у багатофункціональний механізм впливу, через який країна не лише забезпечує економічне зростання, а й формує свою роль у регіональних та глобальних структурах. Через торговельну політику держава отримує доступ до зовнішніх ринків, знань, технологій, фінансових ресурсів і - що не менш важливо - до участі у формуванні правил гри на глобальному рівні.

Міжнародна торгівля сьогодні виконує функцію каналу проєкції економічного суверенітету держави назовні. Її стратегічна роль полягає не лише у забезпеченні експорту чи залученні інвестицій, а й у таких глибших завданнях, як геоекономічне позиціонування, диверсифікація партнерських зв'язків, контроль над критично важливою логістикою та збереження технологічної автономії. Власне тому держави з продуманою, активною торговельною стратегією мають кращі стартові позиції у глобальній конкуренції. Наприклад, згідно з аналітикою Heritage Foundation, країни з відкритішими торговельними режимами демонструють вищі показники ВВП на душу населення, продуктивності та інноваційної спроможності, ніж ті, що дотримуються жорсткого протекціонізму [4].

У цьому контексті міжнародна торгівля дедалі більше постає як інструмент реалізації довгострокових національних стратегій. Йдеться не лише про зростання обсягів торгівлі, а про те, наскільки ця торгівля здатна підтримувати зайнятість, стимулювати промислову модернізацію, зміцнювати енергетичну безпеку та посилювати інституційну й економічну суб'єктність держави. Отже, ефективна торгова політика - це не просто набір технічних заходів, а засіб досягнення глибших цілей розвитку, включно з підтриманням національної ідентичності у глобальній економічній системі.

Одним із важливих теоретичних підходів до розуміння зв'язку між торгівлею та національними інтересами є концепція "політичного простору дії" (policy space), запропонована Дені Родріком, якого було розглянуто вище. На його думку, жодна модель відкритості не є універсальною, а отже, не може бути застосована до всіх країн незалежно від їхнього соціально-економічного становища. Економічна політика, зокрема у сфері міжнародної торгівлі, має враховувати історичний, соціальний, інституційний та політичний контекст

конкретної держави. Це означає, що саме держава має бути суб'єктом, який формує умови, за яких зовнішня торгівля сприятиме реалізації стратегічних національних інтересів - модернізації економіки, зростанню зайнятості, зменшенню нерівності та підвищенню стійкості до глобальних шоків [5, с.2-3].

Важливим доповненням до цього підходу є концепт *policy space*, під яким розуміється здатність держави адаптувати міжнародні зобов'язання та правила до внутрішніх соціально-економічних потреб. Це поняття передбачає легітимне право країни застосовувати широкий набір інструментів економічної політики - зокрема тарифні заходи, експортні субсидії, підтримку локалізації виробництва чи надання преференцій національним виробникам - для досягнення цілей розвитку. У ситуаціях, коли держава втрачає такий простір дій, вона фактично делегує право управління ключовими секторами своєї економіки зовнішнім акторам або міжнародним організаціям, що може призвести до обмеження її стратегічного маневру та ослаблення інституційної спроможності.

Подібні позиції висловлює і Моріс Обстфельд, який наголошує, що міжнародна торгівля повинна залишати державам свободу визначати та реалізовувати власну економічну політику - не як виняткову можливість, а як базову умову справедливого та збалансованого розвитку. Згідно з цим підходом, торгівля не розглядається як нейтральний економічний процес, позбавлений політичного контексту. Навпаки, вона постає як форма політичної взаємодії, у межах якої кожна держава прагне зберегти максимальну гнучкість і автономію для досягнення національних цілей. У такому розумінні ключовим чинником ефективності торговельної політики стає не рівень лібералізації як самоціль, а здатність держави стратегічно керувати відкритістю, адаптуючи її до власної моделі розвитку [6].

Більш радикальну критичну позицію щодо сучасної концепції вільної торгівлі займає Ха-Джун Чанг. У своїй відомій праці "Kicking Away the Ladder" він переконливо доводить: більшість із тих країн, які сьогодні активно просувають ідеї відкритих ринків, свого часу самі пройшли шлях економічного зростання завдяки жорстким протекціоністським заходам - тарифам, субсидіям, обмеженням імпорту

та державному стимулюванню експорту . І тільки після того, як їхня індустрія стала достатньо потужною та конкурентоспроможною, вони почали закликати інші країни до відкритості. Цей контраст між історичним досвідом розвинених країн і вимогами до тих, хто лише намагається розвиватися, наочно свідчить про те, що міжнародна торгівля - це не просто шлях до зростання, а й механізм закріплення глобальної економічної нерівності [7, с. 58-68, с.71-80].

Цей аргумент варто сприймати серйозно країнам, які нині формують свою торговельну політику. Відкритість торгівлі не повинна бути самоціллю - вона має бути зваженою, контрольованою та стратегічно обґрунтованою. Держава повинна чітко розуміти, які сектори можуть витримати конкуренцію, а які потребують захисту й підтримки. Ідеться не про ізоляціонізм, а про стратегічний реалізм - прагматичне визнання того, що без обережної, поетапної інтеграції в глобальні ринки важко уникнути деіндустріалізації, втрати конкурентних позицій і неможливо збудувати економіку, здатну генерувати високу додану вартість.

Ідеї Чанга перегукуються з підходами нової теорії міжнародної торгівлі, розробленої П. Кругманом та іншими постнеокласичними економістами. Вони заперечують абсолютну ефективність повної лібералізації й натомість акцентують на ролі ефекту масштабу, різноманітності продукції та активної участі держави у формуванні конкурентних переваг. Теорія стратегічної торгівлі (Strategic Trade Theory) також підкреслює: на певних етапах розвитку державна підтримка - у вигляді субсидій чи обмеження доступу для зовнішніх конкурентів - може стати вирішальною у здобутті переваг у високотехнологічних галузях. Таким чином, класична концепція порівняльних переваг вже не виглядає універсальною, відкриваючи простір для гнучкішої, цільової економічної політики.

Розширюючи цю логіку, Сьюзан Стрейндж вводить концепцію структурної влади у міжнародній економіці. У її баченні, торгівля - це не лише економічна діяльність, а частина більш широкої системи влади. Доступ до ринків, стандартів, логістичних маршрутів і фінансових інструментів є засобами встановлення домінування одних країн над іншими . Це особливо яскраво проявляється у тих випадках, коли торгівля використовується як інструмент тиску або санкцій, або

коли правила, що формуються глобальними інституціями, насправді закріплюють інтереси вузького кола країн [8].

У цьому контексті формально рівноправна участь у торгівлі може приховувати глибоку нерівність у здатності впливати на правила гри. Потужні держави здатні формувати норми, стандарти, торговельні архітектури, у яких слабші країни лише адаптуються. Таким чином, міжнародна торгівля виступає механізмом не лише співпраці, а й контролю. Тому для реалізації національного інтересу важливо не лише бути включеним у глобальні ринки, а й мати здатність впливати на їхнє структурування.

Цю точку зору доповнює концепція економічної безпеки Баррі Бузана. Він розглядає торгівлю як невід'ємну складову загальної архітектури безпеки. З його позиції, залежність від зовнішніх джерел постачання або нестабільних ринків може перетворити торгівлю з джерела зростання на чинник вразливості. Саме тому сучасні держави дедалі частіше обговорюють питання стратегічної автономії у ключових секторах - таких як енергетика, продовольство, технології. У цьому випадку торговельна політика перестає бути частиною «економічного» блоку і стає частиною національної безпекової стратегії [9,с.73-88].

Підводячи короткий підсумок, сучасне бачення ролі торгівлі у реалізації національних економічних інтересів значно ширше, ніж це передбачалося у класичних теоріях. Торгівля - це не лише про ефективність, це також про владу, безпеку, автономію та довгострокову стійкість. Її вплив залежить від того, наскільки держава здатна інтегрувати торговельну політику у свою загальну стратегію розвитку, захищати критичні сектори, формувати справедливі правила гри та забезпечувати інституційну спроможність до адаптації.

У цьому контексті доречно звернутися до мережевого підходу, який пояснює, як характер торговельних зв'язків визначає позицію країни в глобальних економічних нішах. Як видно на рис. 1.1, у масових ринках з високою щільністю зв'язків домінує конкуренція та низькі бар'єри входу, тоді як у нішевих сегментах структура є розрідженою, а кожен зв'язок має стратегічне значення. Це створює

унікальні можливості для держав із обмеженими ресурсами, але з потенціалом у спеціалізованих сферах [10].

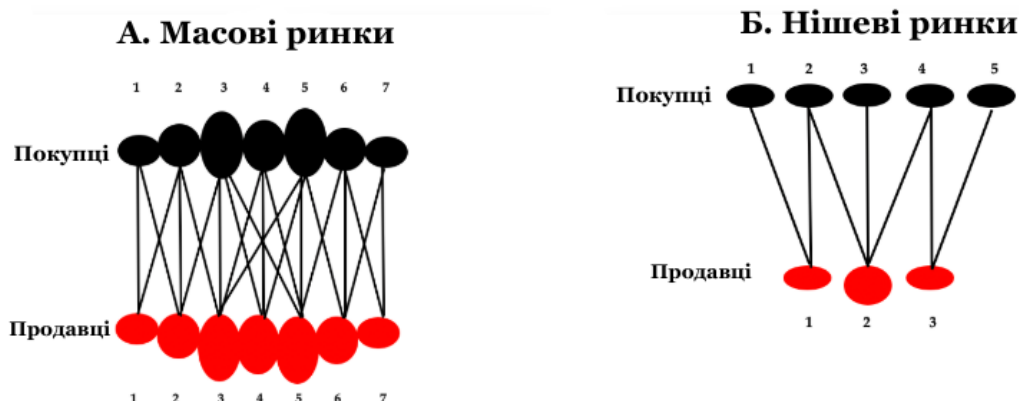

Рисунок 1.1 – Мережева модель масових і нішевих ринків

Джерело: побудовано автором на основі [10].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що міжнародна торгівля виступає не лише інструментом комерційної вигоди, а й важливим каналом реалізації національних економічних інтересів. Вона охоплює не лише фінансові потоки, а й геоекономічні, соціальні та технологічні виміри, формуючи умови для зміцнення позицій держави у глобальному просторі. Її ефективність залежить не стільки від обсягів експорту, скільки від здатності країни стратегічно керувати відкритістю, адаптувати торговельну політику до внутрішніх потреб, не втрачаючи при цьому політичного простору для самостійних рішень. Торгівля вимагає усвідомленого підходу - як економічного, так і інституційного.

Цей підхід знаходить підтвердження в сучасних теоретичних концепціях: від критики глобальної ринкової нерівності у працях Ха-Джуна Чанга до ідеї збереження «rolisu sрасе» у Родріка та Зедільйо. У роботах Сюзан Стрейндж, Еріка Рейнерта і Баррі Бузана торгівля розглядається як складна система - не просто канал для обміну, а спосіб, яким держава формує свою економічну суб'єктність, визначає пріоритети та інтегрується у світову економіку на власних засадах. Саме в цьому і полягає суть нового, більш гнучкого розуміння економічного суверенітету в умовах глобалізованого світу.

1.2. Генезис і еволюція теорій міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля здавна перебуває у фокусі уваги економістів. Їх завжди цікавило, яким чином обмін товарами між країнами впливає на економічне зростання, які саме ресурси залучаються в цьому процесі, і як держава може максимально ефективно використати свою участь у світовому поділі праці. Історія економічної думки - від уявлень про багатство як накопичення золота до сучасних моделей глобальних ланцюгів доданої вартості - демонструє постійне переосмислення ролі торгівлі в розвитку національної та світової економіки. Зміни в теоріях відображають не лише нові економічні реалії, а й політичні пріоритети та глобальні виклики.

Першим серйозним переглядом меркантилістських уявлень став підхід Адама Сміта, викладений у його знаковій праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776). На відміну від меркантилістів, які вважали основою добробуту запаси золота і срібла, Сміт доводив, що економічне зростання залежить від ефективного використання ресурсів і раціонального розподілу праці. Він запропонував ідею абсолютної переваги: кожна країна повинна спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вона здатна виготовляти з меншими витратами, ніж інші, а інші товари - імпортувати. Такий підхід забезпечує максимальну ефективність як у межах держави, так і в системі міжнародного обміну [11, 12].

Цю модель легко проілюструвати на прикладі торгівлі між Британською імперією та Східною Індією. Велика Британія мала технологічну перевагу у виробництві текстилю, тоді як Індія - у вирощуванні спецій. Кожна країна зосереджувалась на своїй сильній стороні, і внаслідок обміну обидві отримували більший економічний вигаш, ніж могли б досягти у разі самозабезпечення [13].

Втім, модель абсолютної переваги не охоплювала всі можливі сценарії. У реальному світі бувають ситуації, коли одна країна є ефективнішою в усьому - і саме для таких випадків Девід Рікардо розробив концепцію порівняльних переваг. Він показав, що навіть за відсутності абсолютної переваги взаємовигідна торгівля

можлива, якщо країна спеціалізується на тих товарах, у виробництві яких вона має нижчі альтернативні витрати. Інакше кажучи, кожна держава повинна робити те, що їй дається відносно краще, і торгувати з іншими - навіть якщо загалом її економіка менш продуктивна [14].

Класичним прикладом цієї моделі є торгівля між Португалією та Англією. Навіть якщо Португалія ефективніше за Англію виробляє і вино, і тканину, їй все ж вигідніше зосередитися на вині - тому що у ньому її перевага є більш вираженою. Англія ж, попри меншу загальну продуктивність, має сенс спеціалізуватися на виробництві тканини. У підсумку - обидві країни виграють від обміну. Цей принцип досі залишається фундаментом аналізу двосторонньої торгівлі й ефективної спеціалізації.

У ХХ столітті економічна наука зробила новий крок уперед. Значний внесок у розвиток теорії торгівлі зробили шведські економісти Елі Гекшер та Бертиль Олін. Вони запропонували модель, яка базується не лише на продуктивності, а й на відмінностях у національному забезпеченні факторами виробництва - працею, капіталом і землею. Їхня теорія пояснює, що країна має тенденцію експортувати ті товари, у виробництві яких інтенсивно використовується той фактор, що є у неї в надлишку, і навпаки - імпортувати ті, які вимагають дефіцитних ресурсів. Наприклад, країна з великою кількістю дешевої робочої сили - експортує текстиль, а та, що має надлишок капіталу, - промислове обладнання чи автомобілі [15].

Ця модель не лише дозволяє зрозуміти, чому одні країни експортують машини, а інші - продукти харчування. Вона також показує, як міжнародна торгівля впливає на внутрішню економічну динаміку. Відкритість до зовнішніх ринків змінює структуру попиту на ресурси всередині країни, а отже - і на працю, і на капітал. У результаті торгівля може як вирівнювати доходи, так і загострювати соціальні відмінності, залежно від того, які фактори виробництва переважають у тій чи іншій економіці. Ці процеси добре ілюструє теорема Столпера-Самуельсона (1941), яка пояснює: коли зростає ціна на товар, у виробництві якого інтенсивно використовується певний фактор (наприклад, капітал чи праця), то виграють саме власники цього ресурсу, тоді як інші можуть втратити частину своїх доходів. Такий

механізм допомагає пояснити, чому торгівля іноді супроводжується зростанням економічної нерівності, навіть якщо в цілому приносить прибутки [16].

У підсумку, класичні теорії міжнародної торгівлі - від Адама Сміта до моделі Гекшера-Оліна - не лише формують наше розуміння глобальної економіки, але й створюють інструменти для аналізу складних взаємозв'язків між країнами. Вони демонструють, що міжнародна торгівля - це не просто механізм обміну, а потужний фактор структурних змін. Через спеціалізацію, зміни у виробничих структурах і перерозподіл доходів вона впливає на соціальну стабільність, політику та довгострокову стратегію розвитку кожної окремої держави. Саме тому навіть найдавніші концепції зберігають актуальність і залишаються відправною точкою для сучасних теорій і практик у сфері глобальної економіки.

Це має помітні наслідки для розвинених країн і тих, що розвиваються. У багатих державах із великою часткою капіталу, як-от США чи Німеччина, зростання експорту технологічної продукції збільшує доходи капіталовласників, але може негативно впливати на низькокваліфіковану робочу силу. Натомість у країнах Південно-Східної Азії, де надлишок робочої сили, відкритість до торгівлі сприяє зростанню зарплат і зменшенню рівня бідності.

Ці теоретичні моделі знаходять підтвердження і в реальних прикладах. Так, Аргентина, маючи великі площі родючих земель, цілком відповідає моделі Хекшера-Оліна, спеціалізуючись на експорті аграрної продукції - сої, кукурудзи, яловичини. Це дозволяє ефективно використовувати свій факторний надлишок і отримувати стабільні валютні надходження [17].

А Німеччина, зі своєю потужною інженерною базою і високою капіталізацією, демонструє інший бік тієї ж теорії - вона реалізує свої переваги через експорт продукції з високою доданою вартістю: машинобудування, автомобільну техніку, електроніку. Її торгівля - яскравий приклад ресурсної спеціалізації в дії [18].

Після детального розгляду класичних теорій, які переважно пояснювали міжнародну торгівлю через різницю у ресурсах чи рівні продуктивності, сучасна економічна думка зосереджується на складніших аспектах глобальної взаємодії. У

центр уваги все частіше потрапляють ефекти масштабу виробництва, продуктова диференціація, роль інформації, просторові особливості попиту та інституційні чинники. Саме ці нові підходи стали інтелектуальним ядром сучасних теорій торгівлі, суттєво розширивши рамки аналізу у цій сфері.

Першим, хто намацав новий підхід до розуміння глобальної торгівлі, став Пол Кругман. У 1980-х роках він запропонував концепцію нової теорії торгівлі, яка докорінно змінила погляд на те, чому і як країни торгують. Головна ідея - навіть країни з подібною економічною структурою, ресурсною базою і рівнем розвитку можуть отримувати вигоди від взаємної торгівлі. Модель Кругмана базується на двох ключових чинниках: ефекті економії на масштабах та перевагах різноманіття для споживача. Перше означає, що чим більше країна виробляє, тим нижча собівартість продукції, що робить спеціалізацію вигідною навіть без суттєвих відмінностей у ресурсах. Друге - що споживачі прагнуть не тільки до вигідної ціни, а й до ширшого вибору товарів, які відповідають індивідуальним вподобанням.

Цей підхід допомагає пояснити явище внутрішньогалузевої торгівлі, коли країни одночасно експортують і імпортують схожі товари. Наприклад, Німеччина та Японія обидві є потужними виробниками автомобілів, але при цьому обмінюються моделями. Це зумовлено не тільки функціональністю, а й споживацькими смаками: BMW та Audi приваблюють преміальний сегмент, тоді як Toyota та Honda - орієнтовані на економність і надійність. Так само Франція експортує косметику та парфумерію преміум-класу, а Швейцарія - фармацевтичну продукцію. В обох випадках ідеться про складні, диференційовані товари, що чудово вписуються в логіку Кругмана [19].

Сучасна структура світової торгівлі підтверджує, що ефекти масштабу виробництва і переваги від різноманіття мають не менше значення, ніж класична ресурсна спеціалізація. Країни з великими внутрішніми ринками можуть розширювати виробництво, знижуючи витрати та створюючи базу для експансії. Додатковим фактором стає ефект «навчання через практику» (learning by doing), який з часом посилює конкурентоспроможність. У підсумку навіть країни зі

схожими умовами старту можуть зайняти різні, унікальні ніші у глобальній економіці, що підвищує загальну ефективність торгівлі .

Поряд із розвитком нової теорії торгівлі активно формувалася й концепція глобальних ланцюгів доданої вартості (GVCs), яка суттєво трансформувала наше уявлення про природу міжнародної торгівлі. Традиційно експорт розуміли як продаж кінцевої продукції - готових товарів, виготовлених усередині країни. Але новий підхід запропонував зовсім інше бачення: торгівля - це не стільки обмін готовою продукцією, скільки складний, глобально розподілений виробничий процес. У ньому країни не просто змагаються за частку ринку - вони стають ланками єдиної системи, де кожна спеціалізується на окремому етапі: від розробки і дизайну до складання, упаковки, логістики або просування [20].

Цей підхід можна побачити на прикладі виробництва смартфонів - зокрема, iPhone. Його дизайн і архітектура розробляються у США, ключові електронні компоненти виготовляються в Японії, Південній Кореї та на Тайвані, а фінальна збірка відбувається в Китаї. Однак, незважаючи на те, що виробничий процес розподілений по кількох країнах, лівову частку прибутку отримує саме США - завдяки контролю над інтелектуальною власністю, технологіями, брендом і глобальною логістикою. Це наочно демонструє, що не всі ланки у виробничому ланцюзі є однаково прибутковими: найвища додана вартість створюється там, де сконцентровано контроль над знанням, ідеєю, доступом до ринку та капіталом .

У 2021 році понад 60% імпорту промислових товарів в Азії становили проміжні продукти - деталі й компоненти, що використовуються у подальшому виробництві. Цей факт, за даними СЕРІІ, свідчить про глибоку залученість регіону до глобальних виробничих ланцюгів. Але ще важливішим є те, що ця інтеграція базується на тісній взаємодії між транснаціональними корпораціями та місцевими постачальниками. Вони формують не просто бізнес-мережі, а взаємозалежну екосистему, у якій жодна країна не може повністю замінити іншу без втрат для загальної ефективності. GVC - це не лише економічна модель, а й елемент сучасної геополітики. Адже країни, залучені у спільне виробництво, мають меншу

мотивацію до конфліктів і більше стимулів до співпраці, що підвищує стабільність глобального середовища [21, с.2].

Ще один важливий аналітичний підхід, що посилив роль просторового виміру в економіці, - це новий економічний географізм. Ця концепція пояснює, чому економічна активність концентрується навколо певних географічних точок, і які сили за цим стоять. На перший погляд, розміщення виробництва могло б здаватися випадковим або просто логістично зручним. Але насправді воно визначається складною взаємодією трьох факторів: транспортних витрат, ефекту масштабу і наявності платоспроможного попиту. Тобто виробництво тяжіє до тих місць, де є доступ до ринку, інфраструктури і де масштаби дозволяють зменшувати витрати на одиницю продукції.

У результаті торгівля стає не просто механізмом обміну - вона формує нові просторові центри сили. Міста, логістичні вузли, спеціалізовані індустріальні кластери починають притягувати до себе ресурси, капітал, кадри, технології. Торгівля, по суті, «перетягує» виробництво, а воно, у свою чергу, стимулює ще більший попит і ще більше торговельних потоків .

Яскравими прикладами тут є Сінгапур і Шанхай. Сінгапур, завдяки вигідному географічному розташуванню, перетворився на один із найважливіших логістичних центрів світу. Шанхай, зробивши ставку на інфраструктуру, фінанси й цифрову економіку, став центральною точкою азійської торгівлі. У цих випадках торгівля виступає не просто як економічний процес, а як інструмент концентрації капіталу, знань і людського потенціалу.

Утім, така динаміка породжує і виклики - зокрема, просторову нерівність. Регіони, які не інтегровані в торговельні потоки, ризикують опинитися на периферії розвитку. Тому уряди повинні враховувати ці ризики, створюючи політику просторового вирівнювання: інвестиції в інфраструктуру, освіту, стимулювання нових центрів економічної активності - усе це необхідне для збалансованого зростання в умовах торговельної агломерації.

У сучасному дискурсі теорій міжнародної торгівлі дедалі більшу увагу привертає так звана теорія стратегічної торгівлі. Вона розглядає ситуації, коли

ринки не є досконало конкурентними, а домінують лише кілька великих гравців. У таких умовах уряди можуть відігравати активну роль, впливаючи на розподіл вигод і посилюючи позиції національного бізнесу. Йдеться не просто про втручання, а про продуману економічну стратегію - наприклад, державну підтримку експорту, субсидії на науково-дослідні розробки, або створення "національних чемпіонів" у ключових галузях. Це дозволяє не тільки стимулювати ВВП, а й закріплювати стратегічні позиції країни на світових ринках .

Яскравим прикладом є компанія Airbus, яка змогла кинути виклик монополії Boeing на ринку пасажирських авіалайнерів. Без суттєвої підтримки з боку європейських урядів - через субсидії на R&D, пільгове фінансування, сприяння експортним кредитам - така конкуренція була б просто неможливою. У результаті Airbus завоював значну частку глобального ринку. Цей приклад підтверджує головний принцип теорії: державна підтримка в умовах недосконалої конкуренції може не знижувати, а підвищувати загальний добробут, якщо вона здійснюється розумно й цілеспрямовано [22].

Поступово зростає розуміння того, що для ефективної інтеграції в глобальну торгівлю вирішальне значення мають не лише суто економічні чинники, а й якість інституційного середовища. Надійна правова база, дієва система державного управління, реальний захист прав власності, а також мінімізація корупційних ризиків - усе це формує стабільне та передбачуване тло для ведення бізнесу, суттєво знижуючи транзакційні витрати. Згідно з теоріями міжнародної торгівлі та інституційного розвитку, саме країни з високим рівнем інституційної якості мають кращі перспективи на стабільний економічний ріст у глобальному контексті.

Знаковим прикладом того, як інституції можуть стати рушієм розвитку торгівлі, є досвід Руанди. Попри брак значних природних ресурсів, країна зуміла перетворитися на одного з найактивніших гравців у регіональній торгівлі завдяки глибоким і послідовним інституційним трансформаціям. Зокрема, цифровізація державного управління, забезпечення прозорості регуляторних процедур для бізнесу, підвищення ефективності адміністрування та мінімізація корупційних ризиків створили нову якість державної взаємодії з приватним сектором. У

результаті ці заходи відкрили шлях для зростання ключових експортноорієнтованих галузей, насамперед аграрної промисловості, сектору інформаційних технологій та фінтеху.

Цей приклад яскраво доводить, що інституції - це не лише адміністративне або інфраструктурне тло для функціонування економіки, а повноцінний виробничий ресурс, який визначає довгострокову конкурентоспроможність країни. Стійкі, ефективні та передбачувані правила гри формують середовище довіри, яке є критично важливим для залучення інвестицій, зниження трансакційних витрат і формування стабільної експортної моделі. У глобальному середовищі, де конкуренція все більше зміщується у сферу інституційної якості, досвід Руанди засвідчує: саме інститути здатні компенсувати природні обмеження та стати основою економічного прориву.

Таким чином, сучасні теорії міжнародної торгівлі значно розширили горизонти традиційного підходу, який розглядав торгівлю як простий обмін товарами між країнами з різними ресурсами. У реальності глобальна економіка є набагато складнішою: торгівля все більше охоплює внутрішньогалузеві потоки, виробничу кооперацію, інтелектуальну власність, інституційні фактори та геополітичні ризики. Сучасні концепції, такі як нова теорія торгівлі, глобальні ланцюги доданої вартості чи стратегічна торгівля, дозволяють не лише зрозуміти, що і чому експортується, а й відповісти на питання: хто виграє, на якому етапі створюється найбільша додана вартість, та як на ці процеси впливають політичні рішення або технології. Застосування цих теорій дає змогу глибше осмислити взаємозалежність економік, роль інновацій, а також зміну балансу сил у глобальному просторі.

Водночас важливо розуміти, що жодна з теорій не дає повної картини у відриві від контексту. Класичні моделі, безперечно, виконали свою історичну функцію: вони сформували фундамент розуміння спеціалізації, продуктивності та ресурсних відмінностей. Проте в умовах XXI століття саме новітні підходи найбільш повно відображають динаміку сучасних торговельних процесів. Зокрема, модель внутрішньогалузевої торгівлі Пола Кругмана враховує ефекти масштабу та

продуктову диференціацію, що пояснює обміни між схожими економіками. Концепція глобальних ланцюгів доданої вартості (GVC) фіксує фрагментацію виробництва між країнами та акцентує на ролі інтелектуального капіталу. Теорія стратегічної торгівлі демонструє, як державна підтримка у високотехнологічних галузях може змінювати розподіл вигод на світових ринках. А інституціональна економіка доводить, що без якісних правових і адміністративних умов жодна конкурентна перевага не може бути стабільною. У цьому сенсі саме сучасні теорії не лише гнучкіші, а й здатні аналітично охопити багатшарову реальність глобальної економіки - з усіма її викликами, ризиками та можливостями.

1.3. Ключові особливості регулювання міжнародних торговельних операцій в глобальних умовах

Із розвитком світової економіки та стрімким зростанням обсягів міжнародної торгівлі постала об'єктивна потреба у створенні чітких, універсальних і справедливих правил гри. Вони мали не просто регламентувати технічні аспекти обміну, а й забезпечити баланс між економічною відкритістю та національним суверенітетом. Необхідність регулювання стала відповіддю на нові виклики: глибоку інтеграцію економік, зростаючу взаємозалежність держав і дедалі складнішу структуру глобальних ринків. Торгівля давно перестала бути лише обміном товарами. Сучасний світ оперує також фінансовими потоками, послугами, цифровими транзакціями, інтелектуальною власністю, обміном технологіями - і все це потребує узгодженого регуляторного середовища.

Історично торгівля виконувала роль ключового інструмента взаємодії між державами. Вона базувалася на принципах відкритості, добровільності, взаємовигідності - і саме на цій основі будувався фундамент післявоєнного міжнародного економічного порядку. Протягом тривалого часу ці засади сприяли глобальному економічному зростанню, зниженню бар'єрів і залученню країн до єдиного економічного простору. Проте останні десятиліття засвідчили, що ліберальний підхід більше не гарантує стабільності. Глобальний ландшафт

змінився: світ став багатополярним, технології змінюються швидше, ніж встигають адаптуватися системи регулювання, а конкуренція між державами охоплює не лише економіку, а й питання безпеки, інформаційного впливу, енергетичної незалежності.

У такій реальності зовнішньоекономічна політика дедалі більше переплітається з національною безпекою, стратегічним плануванням, ідеологією. Міжнародна торгівля втрачає свій нейтральний характер: вона перетворюється на важіль геополітичної боротьби, інструмент тиску й засіб досягнення стратегічних цілей. Те, що донедавна розглядалося як взаємовигідний економічний обмін, усе частіше стає ареною конфліктів і суперечностей, де комерційна логіка поступається міркуванням сили .

На міждержавному рівні ці зрушення знайшли відображення у глибокій трансформації регуляторних механізмів. Класичні підходи, зосереджені на багатосторонності, відкритості, компромісах і юридичній визначеності, більше не здатні ефективно стримувати конфлікти. На зміну їм приходять новий набір інструментів: економічні санкції, тарифні війни, експортні обмеження, маніпуляції з ліцензуванням, підвищення мит та створення технічних бар'єрів. Дедалі частіше з'являються екстериторіальні обмеження на передачу технологій або контроль над потоками стратегічної інформації. Водночас змінюється й форма торговельних домовленостей: багатосторонні інституції втрачають вплив, натомість поширюються двосторонні, регіональні або навіть односторонні дії держав.

Особливо показовими є ситуації, коли держави вживають заходів без будь-якої координації з партнерами чи міжнародними органами. Політично вмотивовані обмеження, цілеспрямоване уникнення міжнародного арбітражу, впровадження нових технічних стандартів і регламентів - усе це спрямовано не стільки на регулювання, скільки на обмеження конкуренції або посилення контролю над критичними секторами. У результаті ми маємо не єдину торговельну систему, побудовану на загальних правилах, а мозаїку локальних інтересів, у якій економіка дедалі щільніше переплітається з політикою, змінюючи саму суть глобальної торгівлі .

Найяскравіше ці зміни проявляються в політиці провідних держав, які формують основні правила глобального економічного порядку. Все частіше торгівля для них - це не просто канал збагачення, а важіль впливу. Прикладом можуть слугувати торговельні санкції, які застосовуються Сполученими Штатами, Європейським Союзом та низкою їхніх союзників до країн, що порушують міжнародне право або становлять загрозу міжнародній стабільності. Зокрема, санкції проти Росії, запроваджені у відповідь на анексію Криму та подальшу військову агресію проти України, стали прикладом того, як зовнішньоекономічні інструменти перетворюються на механізм геополітичної боротьби.

Подібну логіку демонструє й стратегія США щодо Китаю: обмеження на експорт напівпровідників, чипів, передових технологій і продукції подвійного призначення мають не лише економічне, а передусім стратегічне підґрунтя. Такі дії спрямовані на стримування технологічного прориву Пекіна, збереження глобального домінування у сфері інновацій і мінімізацію ризиків залежності від китайських виробничих потужностей. Усе це свідчить про радикальну зміну парадигми: торгівля перестає бути сферою нейтральної кооперації - натомість вона дедалі частіше використовується як продовження геополітики іншими засобами .

Ці зміни у підходах до торгівлі ставлять під загрозу один із фундаментальних принципів глобального торговельного порядку - довіру. Якщо раніше міжнародна торгівля будувалася на правилах, компромісах і багатосторонніх домовленостях, то сьогодні дедалі частіше спостерігається тенденція до двосторонніх переговорів, у яких сильні держави диктують свої умови слабшим. Така логіка веде до фрагментації торговельної системи й ерозії принципів взаємності та прозорості. Вона також відображає ширший тренд у міжнародних відносинах: зміщення акцентів з глобальних на регіональні формати, формування нових альянсів і економічних блоків, зростання ролі політичних та ідеологічних факторів у питаннях співпраці .

Одночасно зі змінами глобального порядку дедалі виразніше проявляється хвиля економічного націоналізму, яка охоплює все більше країн - як розвинених, так і тих, що розвиваються. Уряди все частіше надають перевагу захисту власних

стратегічних інтересів навіть ціною порушення загальноприйнятих принципів відкритості, вільної конкуренції та недискримінації. Те, що донедавна вважалося основою міжнародного торговельного лібералізму, нині відходить на другий план перед викликами, пов'язаними з безпекою, технологічним суверенітетом та збереженням контролю над ключовими ресурсами.

Політичний тиск з боку суспільства також відіграє важливу роль у цьому процесі. Виборці дедалі частіше вимагають від урядів гарантувати національну економічну безпеку, захист робочих місць, контроль над виробництвом критичних товарів - від оборонної продукції до харчових товарів. Унаслідок цього зовнішньоторговельна політика перестає бути суто економічною категорією. Вона дедалі більше визначається стратегічними і навіть емоційними міркуваннями: збереження суверенітету, захист національного стилю життя, забезпечення внутрішньої стабільності. Усе це призводить до посилення регуляторного тиску на імпорт, перегляду ланцюгів постачання та підтримки «національних чемпіонів» у пріоритетних секторах .

Найвиразніше ці тенденції простежуються в галузях, які мають підвищену чутливість з огляду на безпеку або технологічну незалежність. Це передусім високі технології, напівпровідникова промисловість, видобуток і переробка рідкоземельних металів, оборонна сфера, енергетика - зокрема, її «зелений» сегмент. На тлі геополітичної напруги уряди дедалі активніше переглядають свої ланцюги постачання, прагнучи зменшити залежність від країн, які можуть вважатися геополітично нестабільними або ворожими. Виникає нова парадигма - так звані «економіки довіри» (trusted economies), де партнерство будується не лише на ринковій ефективності, а й на спільних політичних цінностях, ідеологічній близькості та довгостроковій стабільності. Такий підхід істотно змінює логіку торгівлі, в якій на перший план виходять питання довіри, сумісності й політичної узгодженості, а вже потім - вигода чи вартість .

Усе це - ознаки глибокої трансформації світової торгівлі, яка більше не визначається лише законами попиту й пропозиції. Ми вже спостерігаємо, як змінюється розподіл торговельних потоків і рух капіталів, як відбувається

переміщення виробничих потужностей у нові регіони, що сприймаються як стабільніші або стратегічно ближчі. Геополітичні ризики - від локальних конфліктів до зростання напруги між провідними державами - безпосередньо впливають на логістику, збільшують вартість страхування, порушують ланцюги постачання. У відповідь на це уряди дедалі частіше орієнтуються на регіональні формати економічної співпраці.

Активізація регіональної інтеграції - ще один симптом нової реальності. Дедалі більше країн роблять ставку на внутрішньорегіональні зв'язки, намагаючись зменшити критичну залежність від глобальних центрів сили та наднаціональних інституцій. Нові зони вільної торгівлі, як-от RCEP в Азії, Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA), або поглиблення співпраці в межах БРІКС, свідчать про намагання створити альтернативні центри економічного тяжіння. Йдеться вже не лише про комерційну вигоду - регіональні блоки дедалі більше виконують політичні, технологічні й інституційні функції, створюючи нові формати співіснування та конкуренції у багатополярному світі [23].

Ці тенденції дедалі частіше описуються як перехід від глобалізації до регіоналізації. Це не означає згортання міжнародної співпраці, але вказує на переосмислення підходів до неї. Якщо раніше універсальні правила мали бути єдиними для всіх, то тепер переважає ідея багаторівневої взаємодії, де локальні механізми регулювання можуть мати більшу вагу, ніж глобальні. У цьому новому контексті особливо важливу роль починає відігравати інфраструктурна дипломатія - цілеспрямовані інвестиції в транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру, які дозволяють державам не просто торгувати, а впливати на формування регіональних ланцюгів вартості та контролювати стратегічні логістичні вузли. Такі глобальні проєкти, як китайська ініціатива «Один пояс - один шлях», європейська Global Gateway або американська Partnership for Global Infrastructure and Investment, дедалі очевидніше виступають не тільки інструментами розвитку, а й засобами геоекономічного впливу .

Попри всі ці зміни, міжнародна торгівля продовжує залишатися ключовим двигуном глобального зростання. Однак її логіка та механізми регулювання стрімко змінюються. Тому важливим кроком у розумінні сучасного торговельного середовища є аналіз глобальних інституцій, покликаних підтримувати рівновагу в цій системі. Центральну роль у цій архітектурі відіграє Світова організація торгівлі (СОТ), створена у 1995 році як правонаступниця Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Від початку своєї діяльності СОТ поставила перед собою амбітну мету - побудувати відкриту, передбачувану і справедливу систему міжнародної торгівлі, засновану на правилах. Станом на момент написання цієї роботи до організації входить 166 країн-членів, які забезпечують понад 98% світового товарообігу [24].

Ключовою метою СОТ стало створення багатосторонньої торговельної системи, яка базується на принципах недискримінації. Зокрема, принцип найбільшого сприяння та національний режим гарантують, що країни-члени мають рівний доступ до ринків одна одної. Такі засади покликані не лише стимулювати вільний обіг товарів і послуг, а й запобігати торговельному свавіллю, маніпуляціям тарифами чи створенню дискримінаційних бар'єрів. СОТ також виконує роль арбітра - через механізм вирішення спорів та систему моніторингу виконання зобов'язань вона забезпечує стабільність та передбачуваність міжнародної торгівлі. Протягом багатьох років ця організація виступала противагою протекціоністським тенденціям і створювала баланс інтересів між розвиненими країнами та тими, що розвиваються, підтримуючи рівновагу в глобальній торговельній системі.

Проте реальність ХХІ століття виявилася значно складнішою, ніж та, що закладалася в основи багатостороннього торговельного порядку. Глибокі структурні дисбаланси, нерівномірність економічного розвитку, посилення геополітичної конкуренції та технологічне суперництво поступово поставили під сумнів ефективність існуючої моделі. На тлі розбіжностей між прихильниками лібералізації та тими, хто наполягає на посиленні захисту внутрішніх ринків, Світова організація торгівлі дедалі частіше виявляється неспроможною

врегулювати конфлікти, що виникають на перетині економіки, безпеки й технологій. Торгівля перестає бути винятково економічним процесом - вона дедалі виразніше виконує функцію геополітичного інструменту, а стратегічна автономія держав набуває пріоритетного значення [24].

Найгострішим проявом кризи СОТ стала втрата дієздатності її арбітражної системи. Механізм вирішення спорів, який довгий час вважався чи не найважливішим активом організації, з 2017 року практично паралізований. Причиною стало блокування США призначення суддів до Апеляційного органу через незгоду з його підходами та рішеннями. У результаті система втратила здатність забезпечувати юридичне завершення спорів: країни отримали можливість фактично уникати виконання рішень, що суттєво підірвало довіру до всієї архітектури багатосторонньої торгівлі [24].

У відповідь Європейський Союз разом із групою країн ініціювали створення тимчасового Багатостороннього апеляційного арбітражного механізму (МРІА), який мав зберегти базові засади правової визначеності. Проте його охоплення залишилося обмеженим, а вплив - фрагментарним. Відсутність ключових гравців, таких як США, знижує легітимність цього підходу. Криза арбітражної функції СОТ виявилася не лише технічною, а глибоко концептуальною - вона стала маркером загальної інституційної кризи глобального торговельного управління [25].

Паралельно організація стикається з викликами, які значно виходять за межі її початкового мандату. СОТ була створена в епоху, коли домінували ідеї вільного ринку, а глобалізація сприймалася як універсальний вектор розвитку. Але сьогодні нові пріоритети - цифровізація, кліматичні виклики, питання стратегічної автономії та інтелектуальної власності - вимагають принципово іншого підходу. Натомість нормативна база організації, сформована ще в 1990-х роках, залишається майже незмінною, не відповідаючи новим формам економічної взаємодії .

Це особливо відчутно у сфері цифрової торгівлі. Перенесення економічної активності в онлайн-простір породило нові формати транзакцій, обміну даними, платформної економіки та кібербезпеки. Багато країн почали впроваджувати політики щодо локалізації даних, оподаткування цифрових послуг та обмежень на

обмін інформацією. Усе це відбувається поза межами правового поля СОТ, а спроби домовитися про загальні правила зіштовхуються з глибокими розбіжностями між відкритими економіками й тими, хто розглядає дані як елемент національної безпеки. Наслідком стала поява фрагментованої системи цифрового регулювання, що базується на двосторонніх і регіональних угодах, таких як Digital Economic Partnership Agreement (DEPA) [26].

Схожа ситуація - в екологічній сфері. Попри глобальне визнання кліматичних ризиків, СОТ досі не інтегрувала ключові екологічні параметри у торговельні правила. Намагаючись адаптувати мандат до реалій сталого розвитку, організація зіштовхується з опором країн, що розвиваються, які побоюються нової хвилі торговельної дискримінації. Це особливо проявилось під час міністерської конференції в Абу-Дабі у 2024 році, де кліматичні теми не стали предметом узгоджених рішень. Тим часом такі ініціативи, як СВМ ЄС (вуглецевий кордонний податок), викликають суперечки й ризики торговельних конфліктів [27].

Відсутність погоджених стандартів щодо екологічної відповідальності та розбіжності у підходах до декарбонізації можуть призвести до нових форм економічної конфронтації. де все, коли заходи сталого розвитку - як-от вуглецеві мита чи сертифікація «зелених» товарів - сприймаються не як глобальне благо, а як приховані бар'єри на шляху торгівлі.

Окремий виклик - це розквіт двосторонніх і регіональних торговельних угод, які часто дублюють або суперечать правилам СОТ. Цей процес, що отримав назву «ефект тарілки зі спагеті», веде до фрагментації системи, ускладнення регуляторного середовища та розриву між країнами з різними можливостями впливу. У результаті посилюється нерівність, підривається універсальність правил, а багатостороння система втрачає координаційну функцію .

З урахуванням зазначених обмежень, стає очевидним, що інституційна архітектура СОТ вже не спроможна повноцінно охоплювати весь спектр викликів, з якими стикається сучасна міжнародна торгівля. Її мандат, сформований у 1990-х роках, не передбачає достатньо ефективних інструментів для регулювання нових

сфер - таких як цифрова економіка, торгівля даними, кліматична відповідальність, стратегічні технології чи безпекові бар'єри. У результаті - світова торговельна система втрачає координаційну функцію, а зростаюча кількість держав і корпоративних акторів дедалі частіше шукають альтернативні механізми через нові, паралельні формати співпраці.

Саме в цьому контексті відбувається стрімке розширення ролі трансконтинентальних та регіональних торговельних угод. Вони дедалі частіше виконують не лише функцію лібералізації торгівлі, а й компенсують регуляторну неспроможність глобальної системи. Наприклад, Угода про регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP) в Азії, Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA), Digital Economic Partnership Agreement (DEPA) або нові формати інституційної співпраці в межах БРІКС - усі ці інструменти демонструють прагнення країн встановлювати правила торгівлі на власних умовах, спираючись на спільні інтереси, регіональні цінності та стратегічну автономію. Роль багатосторонніх норм зменшується, натомість зростає вплив гнучких, політично адаптованих механізмів, що краще відповідають новій гео економічній реальності.

На цьому тлі формується нова глобальна реальність, у якій замість єдиної, погодженої системи торгівлі постає поліцентрична структура з численними економічними блоками. Вони змагаються не лише за вигідні умови обміну, а й за право встановлювати власні регуляторні стандарти. У центрі такої системи - довіра, стратегічна автономія, технологічний суверенітет. Усе це веде до дедалі гучніших закликів до глибокого реформування СОТ, щоби зробити її релевантною в нових реаліях .

Найгостріше проблему продемонстрували торговельні війни, які розгорнулися після 2017 року з ініціативи адміністрації Дональда Трампа. Замість підтримки багатосторонніх правил, США перейшли до політики «рекіпокальних» тарифів, що порушувало зобов'язання у рамках СОТ і викликало ланцюгову реакцію з боку Китаю, Канади, Мексики та ЄС. Це спровокувало порушення ланцюгів постачання, зростання цін і зниження довіри до міжнародної системи

загалом. Прогнози СОТ на 2025 рік засвідчили: світова торгівля замість зростання скоротилася на 0,2%, що стало прямим наслідком політично мотивованих рішень .

На цьому тлі компанії почали переглядати свої виробничі стратегії, переміщуючи операції в «дружні» країни (friend-shoring), що ще більше посилило фрагментацію глобальної економіки. Така практика означала відмову від усталених ланцюгів постачання на користь політично надійних партнерів, навіть ціною зростання витрат. Відбулася поступова переорієнтація з економічної доцільності на політичну сумісність, що яскраво засвідчило розрив між логікою вільного ринку та геополітичними міркуваннями нової епохи.

Апеляційний орган СОТ залишався заблокованим, що унеможливлювало остаточне вирішення торговельних спорів. У відповідь на цю кризу деякі країни ініціювали створення альтернативних механізмів, як-от МРІА, проте вони не змогли повністю відновити довіру до системи. Невизначеність і фрагментація норм лише підкреслили потребу в глибокій, структурній реформі глобального торговельного арбітражу.

У підсумку, період 2017-2025 років став справжнім вододілом. Він продемонстрував, що для збереження передбачуваного, відкритого та справедливого глобального економічного порядку потрібні не лише технічні зміни в механізмах СОТ, а й глибоке переосмислення самих засад, на яких базується міжнародна торгівля у ХХІ столітті. Усе частіше постає вибір: або трансформувати систему шляхом скоординованої дії, або дозволити світу остаточно розпастися на економічні блоки, де правила визначатимуться політичними альянсами й логікою стратегічного суперництва.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

2.1. Масштаби та структурні виміри міжнародної торгівлі товарами

Зростання міжнародної торгівлі товарами стало одним із ключових трендів глобального економічного розвитку другої половини ХХ та початку ХХІ століття. Починаючи з 1950 року, обсяги світової торгівлі товарами зросли більш ніж у 45 разів, що свідчить про глибоку трансформацію структури світового господарства під впливом лібералізації, науково-технічного прогресу та розвитку міжнародних інституцій, які підтримують принципи відкритості та вільного обміну. Зокрема, після створення Світової організації торгівлі (СОТ) у 1995 році, середньорічні темпи зростання торгівлі товарами становили близько 4% у фізичних обсягах і 5% у вартісному вимірі, що підтверджує ефективність глобальної системи багатосторонніх торговельних правил (рис. 2.1) [28].

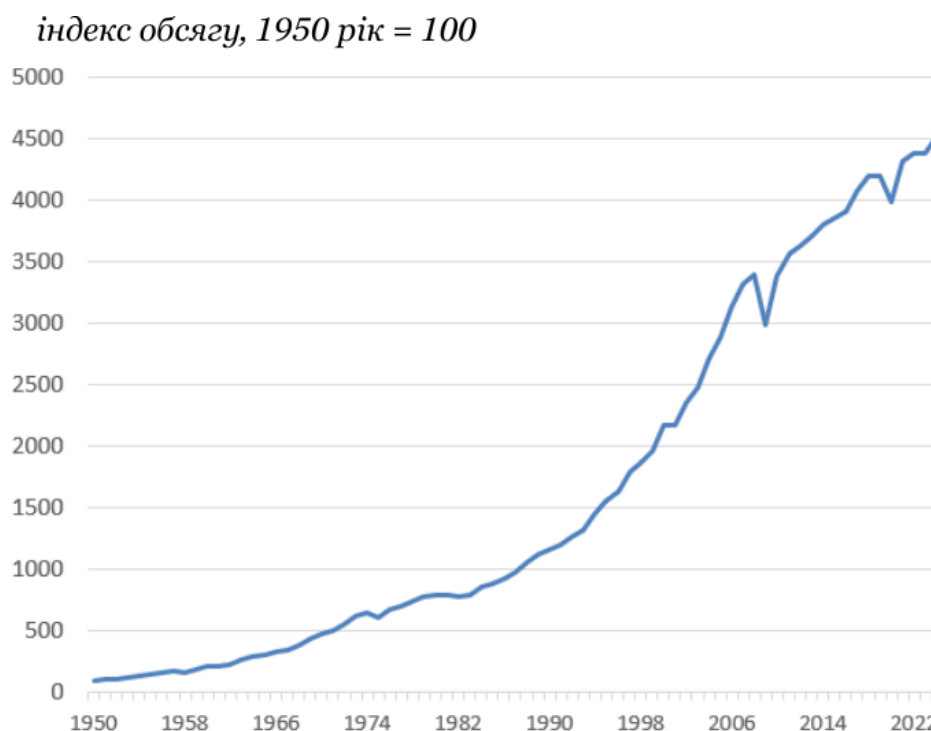

Рисунок 2.1 – Еволюція світової торгівлі, 1950-2024 роки

Джерело: побудовано автором на основі [28].

Масштаби сучасної світової торгівлі вражають. У 2022 році загальний обсяг товарообігу у світі перевищив 31 трильйон доларів США - близько 25 трлн припало на товари й понад 6 трлн - на послуги (рис 2.2) . Обидва сектори продемонстрували стрімке відновлення після пандемічного падіння, підтверджуючи роль торгівлі як надійного стабілізатора у складні глобальні часи [29, с.11].

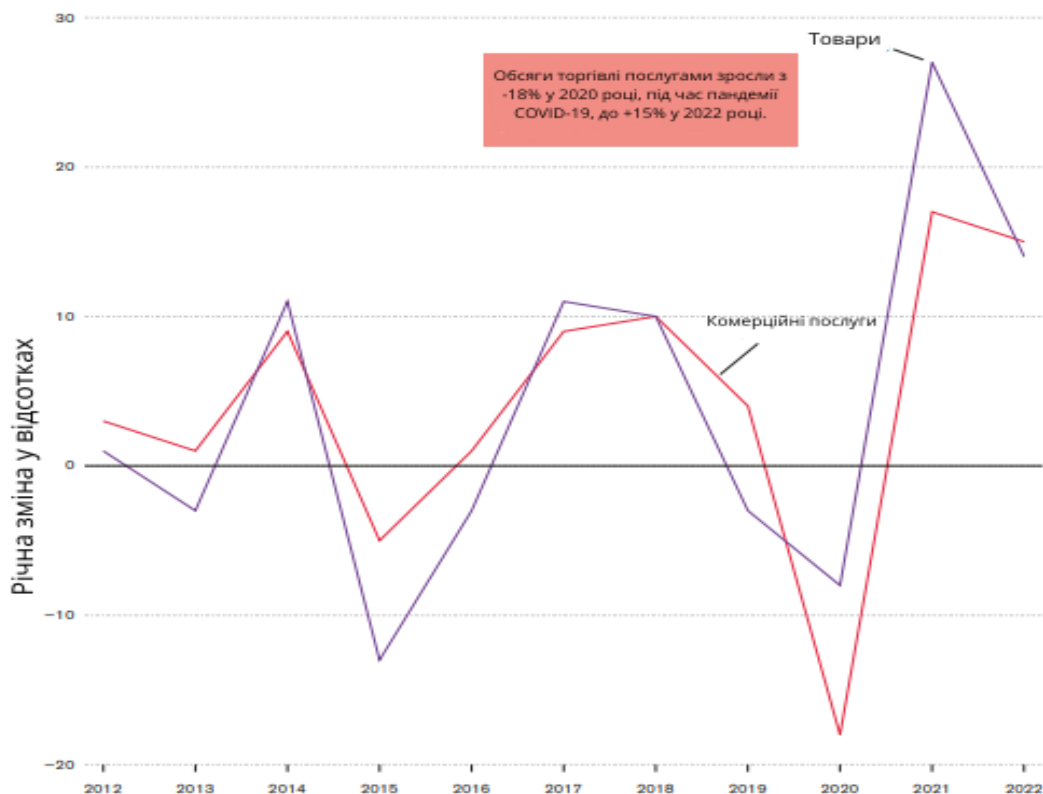

Рисунок 2.2 – Динаміка світової торгівлі товарами і послугами у 2012-2022 роках
Джерело: побудовано автором на основі [29, с.10].

Додатково , рис 2.1 ілюструє майже експоненційне зростання світової торгівлі у період з 1950-х до 2008 року. Після фінансової кризи 2008 року спостерігається різке, хоч і тимчасове, падіння, за яким відбулося подальше відновлення. Ще одне істотне зниження обсягів торгівлі відбулося у 2020 році внаслідок глобальної пандемії COVID-19. Проте вже у 2021-2022 роках відзначалося стрімке зростання, що засвідчує високу адаптивність глобальної торговельної системи до зовнішніх шоків і її тісний зв'язок із динамікою світової економіки [28].

Узагальнений аналіз торгівлі товарами за період з 2000 до 2021 року свідчить про поступове зниження темпів її зростання. У 2000-2008 роках торгівля

демонструвала динаміку, що відповідала історичному тренду 1990-х років. Однак після глобальної фінансової кризи та особливо з 2011 року, нова тенденція характеризується помітним уповільненням (рис 2.3) . Це відображено у відхиленні фактичних обсягів від прогнозної траєкторії попередніх періодів. Причинами цього стали торгова напруга між ключовими економіками, перегляд глобальних ланцюгів постачання, посилення протекціонізму, а також зміни у зовнішньоекономічній політиці, насамперед США [30].

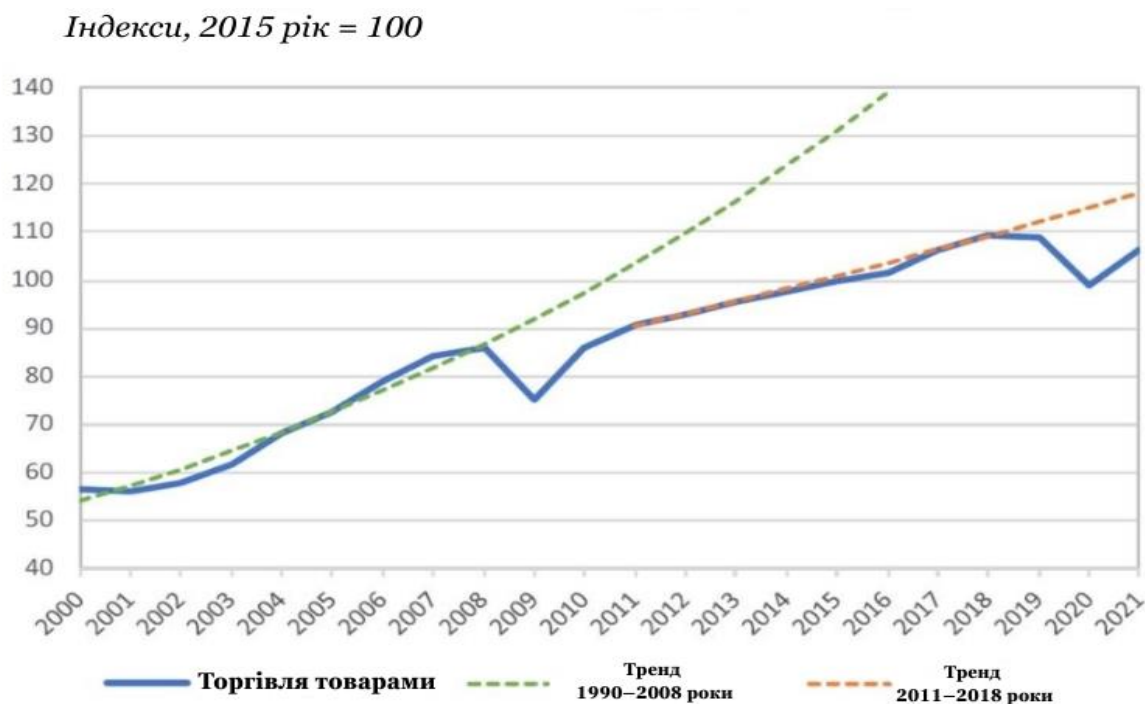

Рисунок 2.3 – Світова торгівля товарами, 2000-2021 роки

Джерело: побудовано автором на основі [30].

Одним із ключових індикаторів трансформації світової торгівлі є співвідношення її обсягів до глобального ВВП. Від 1970 року цей показник зростав і досяг піку у 2008 році - 60,9%, однак до 2018-го знизився до 59,5%, що вказує на формування «плато глобалізації» (рис 2.4) . Така динаміка, попри загальне зростання абсолютних обсягів торгівлі, може свідчити про переорієнтацію країн на внутрішній попит, регіоналізацію та прагнення до стратегічної автономії. Свою роль відіграє і зростаюча геополітична напруга, яка все частіше впливає на структуру та географію зовнішньої торгівлі [31].

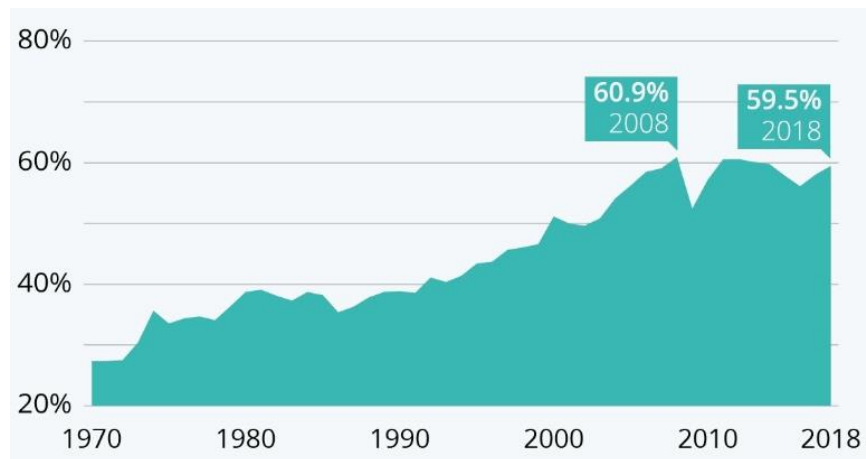

Рисунок 2.4 – Частка світової торгівлі у ВВП, 1970-2018 роки

Джерело: побудовано автором на основі [31].

Одним із ключових індикаторів трансформації світової торгівлі є співвідношення її обсягів до глобального ВВП. Від 1970 року цей показник зростав і досяг піку у 2008 році - 60,9%, однак до 2018-го знизився до 59,5%, що вказує на формування «плато глобалізації». Така динаміка, попри загальне зростання абсолютних обсягів торгівлі, може свідчити про переорієнтацію країн на внутрішній попит, регіоналізацію та прагнення до стратегічної автономії. Свою роль відіграє і зростаюча геополітична напруга, яка все частіше впливає на структуру та географію зовнішньої торгівлі.[31].

Попри структурне уповільнення, світова торгівля після пандемії виявила неабияку здатність до відновлення. За даними UNCTAD, у третьому кварталі 2021 року загальна вартість глобального імпорту та експорту сягнула рекордних \$5,6 трлн - найвищого квартального показника за всю історію спостережень. Протягом року обсяги торгівлі товарами та послугами зросли на 23% у порівнянні з 2020-м і перевищили докризовий рівень 2019 року на 11% (рис 2.5) . Водночас відновлення було нерівномірним: найбільше виграли енергетичні сектори завдяки високим цінам на сировину, тоді як галузі, залежні від напівпровідників - зокрема, автомобілебудування й електроніка - зіштовхнулися з дефіцитом. У сфері послуг спостерігалося лише часткове відновлення, а показники залишалися нижчими за докризові, особливо в туризмі та культурно-дозвілєвій сфері. Це підкреслює асиметричність відновлення і різну еластичність попиту між секторами.[32]

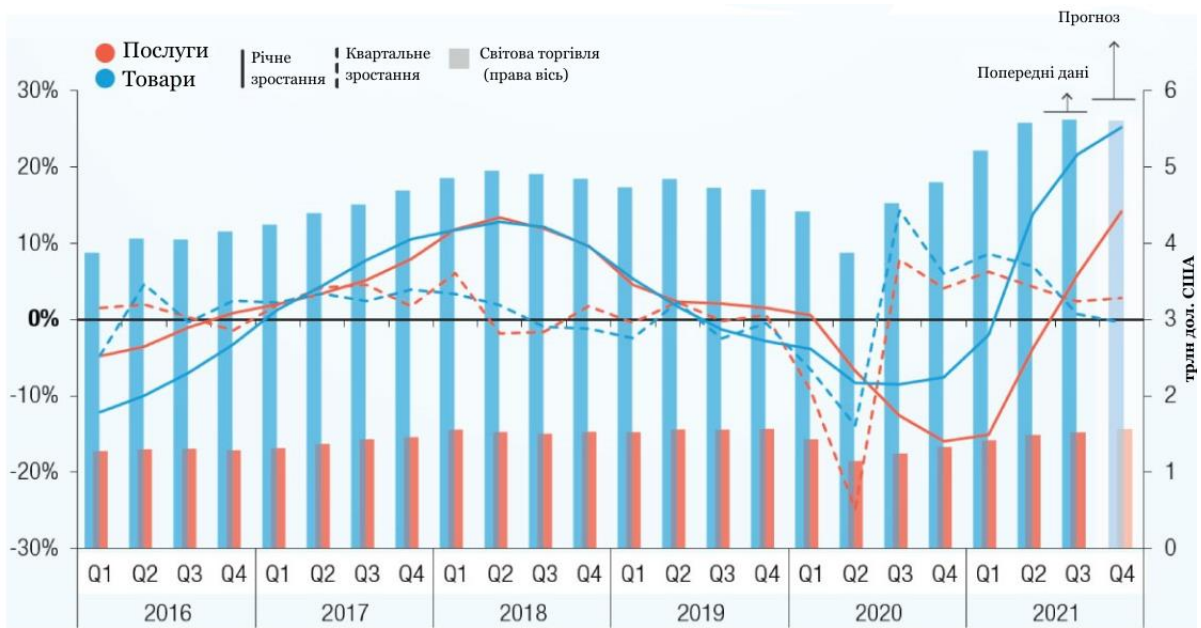

Рисунок 2.5 - Відновлення світової торгівлі у 2021 році

Джерело: побудовано автором за даними [32]

Географія торгівлі залишається нерівномірною. Європейський Союз здійснює понад 65% торгівлі всередині регіону, тоді як в Африці цей показник ледь перевищує 14% (рис 2.6) . Це вказує на різний рівень логістичної інтеграції, інституційної зрілості та політичної стабільності [33, с.1-2]

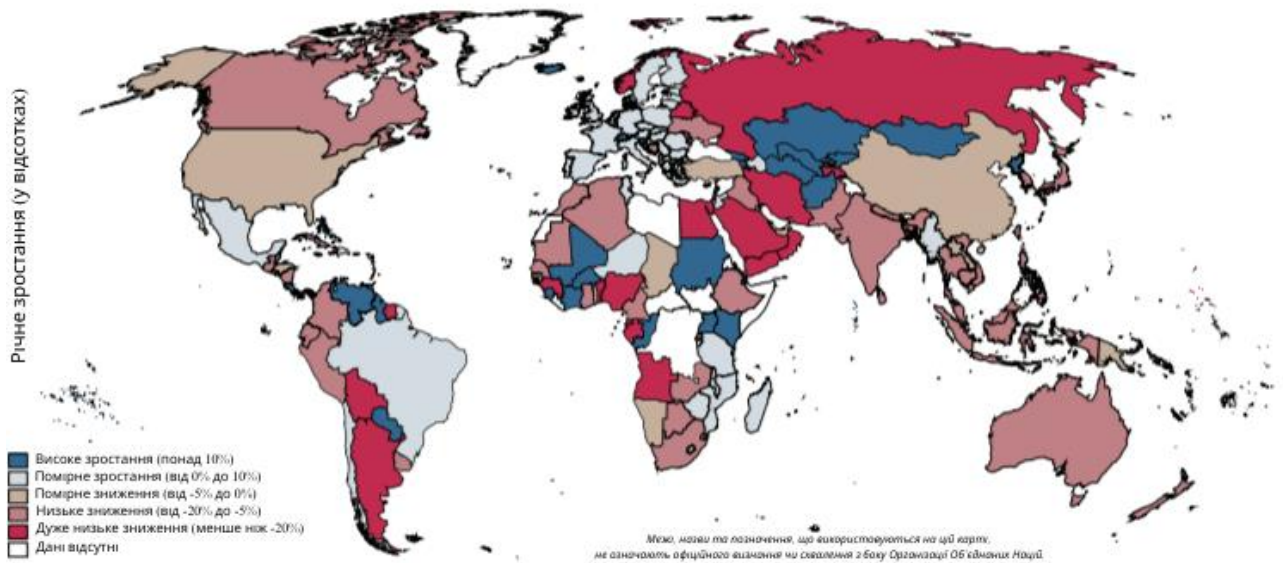

Рисунок 2.6 - Динаміка експорту в I півріччі 2023 року, %

Джерело: побудовано автором за даними [33, с.2]

Пандемія COVID-19 стала серйозним викликом для світової торгівлі, спричинивши у 2020 році найвідчутніше падіння з часів фінансової кризи. Світовий товарообіг зменшився приблизно на 8%, тоді як комерційні послуги зазнали ще більшого удару - спад сягнув 21%. Особливо складним був другий квартал, коли експорт і імпорт послуг знизилися майже на третину. Це було пов'язано з тим, що багато секторів, зокрема туризм, авіаперевезення, готелі та розваги, залежать від мобільності й особистого контакту. Обмеження на пересування і закриття кордонів фактично паралізували значну частину традиційної сфери послуг.

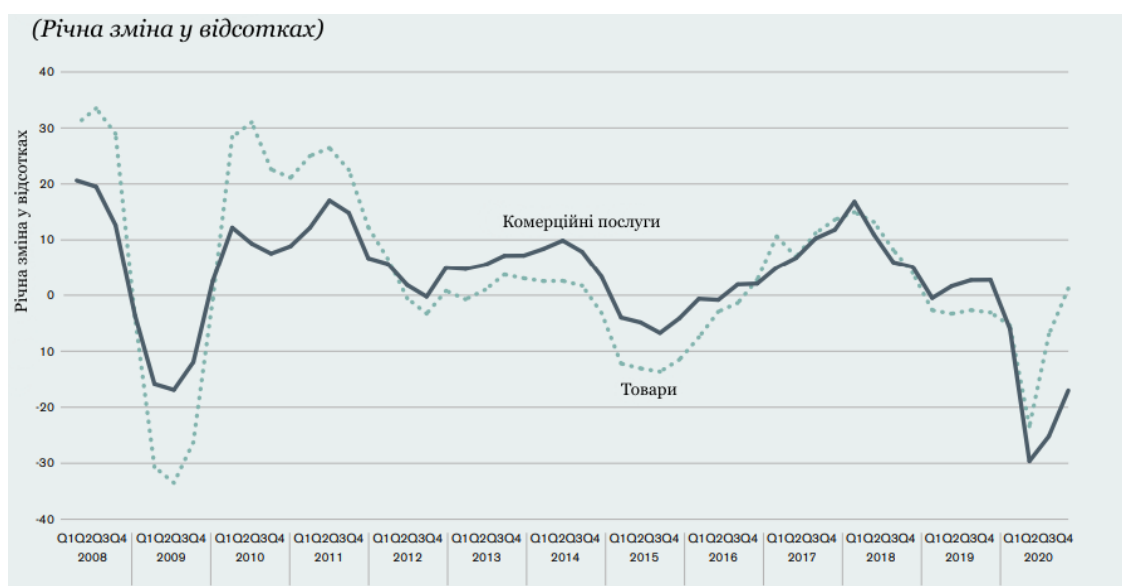

Рисунок 2.7 - Динаміка торгівлі товарами і послугами, 2010-2020

Джерело: побудовано автором за даними [34,с.10]

На рис. 2.7 спостережується, що у 2020 році обидва компоненти міжнародної торгівлі - товари та послуги - синхронно пережили різке падіння, однак у різних масштабах. Торгівля товарами виявилася більш стійкою завдяки збереженню глобального попиту на критично важливі категорії продукції, зокрема медичні вироби, фармацевтику, засоби індивідуального захисту та електроніку для дистанційної роботи. Натомість послуги, пов'язані з мобільністю, практично зупинилися через жорсткі карантинні обмеження в більшості країн світу [34,с.10].

Пандемія суттєво вплинула на географічну структуру світової торгівлі, зміцнивши позиції окремих країн, насамперед Китайської Народної Республіки. Завдяки швидкому реагуванню на локальні спалахи COVID-19, адаптації

виробництва до нових потреб і відновленню логістики, Китай не лише компенсував втрати, а й значно розширив свою частку у глобальній торгівлі. Як показано на рис. 2.8, у 2020 році частка КНР у світовому експорті зросла з близько 13% до понад 17%, що стало найвищим показником за всю історію спостережень [35, с.11].

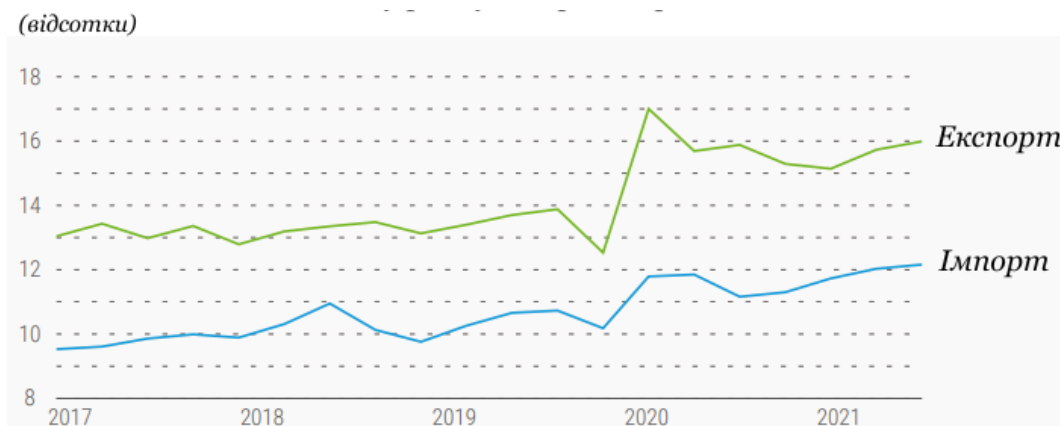

Рисунок 2.8 - Частка Китаю у світовій торгівлі товарами, 2017-2021

Джерело: побудовано автором за даними [35, с.11]

Зростання експортного потенціалу Китаю відбувалося на фоні повільного відновлення більшості розвинених економік. Це засвідчує зміну глобального економічного ландшафту й прискорення наявних тенденцій: зростання ролі країн Глобального Півдня, посилення регіоналізації, а також підвищення ваги Азіатсько-Тихоокеанського регіону в міжнародних виробничих і торговельних ланцюгах [33].

Географія світової торгівлі товарами за останні десятиліття істотно змінилась, що відображає глибокі трансформації глобальної економіки. Наприкінці ХХ століття провідними експортерами залишалися розвинені країни - Німеччина, США, Японія, Велика Британія, Франція та інші західноєвропейські держави. Вони мали потужну інфраструктуру, технологічну перевагу й формували понад 60% світового експорту, визначаючи не лише економічні, а й політичні засади глобалізації. У ті роки торгівля була зосереджена на трансатлантичних зв'язках між Північною Америкою і Західною Європою, тоді як країни Глобального Півдня і велика частина Азії лишалися на периферії [36].

Ситуація почала змінюватись наприкінці 1990-х, а у ХХІ столітті процес набув особливої динаміки. Найбільш яскравим прикладом став Китай. Якщо у 1978

році його частка у світовому експорті становила лише 0,8%, то у 2020-му вона перевищила 13%. Це стало результатом чіткої стратегії: глибока індустріалізація, експортно-орієнтована модель, активна участь у глобальних ланцюгах доданої вартості й тісна інтеграція в торговельні мережі з провідними економіками світу. Приєднання КНР до Світової організації торгівлі у 2001 році лише прискорило цей процес.

Зростання експорту супроводжувалося розвитком інфраструктури, модернізацією виробництва та впровадженням інновацій. Китай став ключовим гравцем у міжнародному поділі праці, а світова торгівля поступово переходить від західного домінування до багатопольярної системи, де нові центри сили активно формують глобальні товарні потоки [36].

Прогнозна динаміка глобальної торгівлі товарами свідчить про її поступову переорієнтацію на нові регіональні вектори та ослаблення традиційних міжконтинентальних маршрутів. Згідно з оцінками Boston Consulting Group, які зображені на рис. 2.9, до 2031 року обсяги торгівлі в абсолютному вираженні зростатимуть, однак структура потоків зміниться під впливом низки економічних і геополітичних чинників [37,с.6].

Зміни у торгівлі товарами: основні торговельні коридори

2031 порівняно з 2021 роком,
у постійних цінах 2021 року
(млрд дол. США)

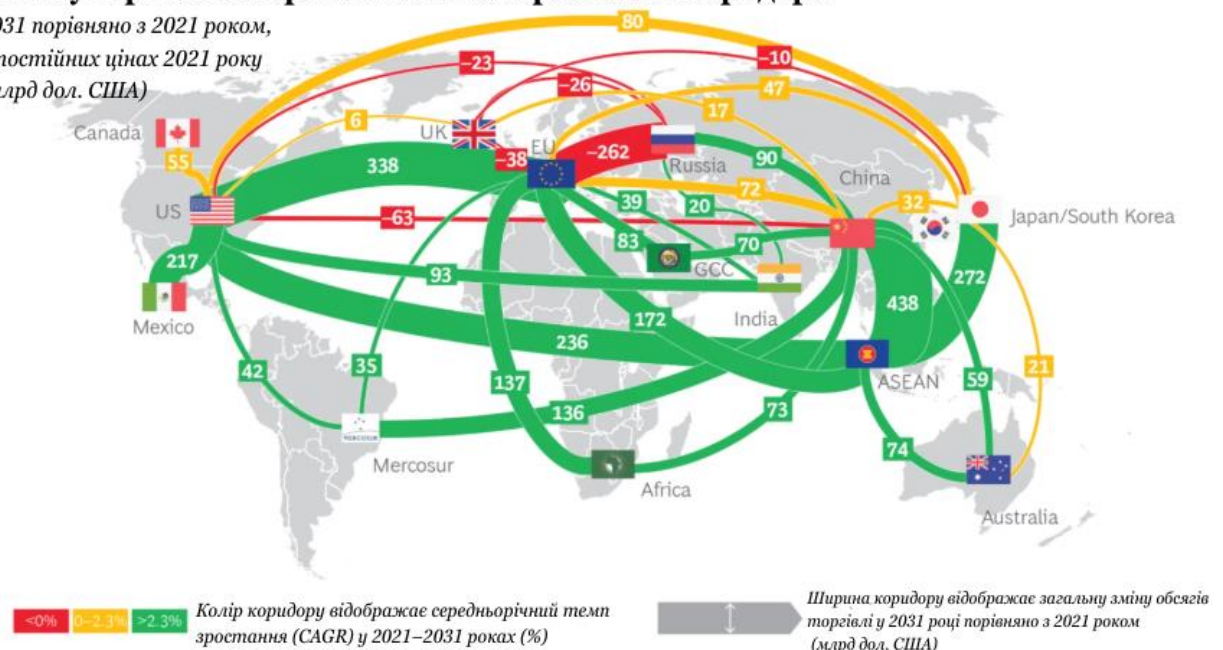

Рисунок 2.9 – Основні торговельні коридори (2021 та 2031)

Джерело: побудовано автором за даними [37, с.6]

Найбільший приріст торговельного обороту прогнозується між Китаєм та країнами АСЕАН - \$438 млрд. Помітне зростання також очікується між Японією та Південною Кореєю з АСЕАН (\$272 млрд), АСЕАН та Індією (\$236 млрд), Китаєм та Індією (\$132 млрд), Китаєм та Європейським Союзом (\$90 млрд), а також між ЄС та Індією (\$72 млрд). Ці тенденції вказують на зміщення центру ваги глобальної торгівлі у бік Азіатсько-Тихоокеанського регіону (рис 2.9) .

Разом із цим у низці традиційних напрямів прогнозується скорочення обсягів торгівлі: між ЄС і Великою Британією - на \$262 млрд, між США і Китаєм - на \$63 млрд, а між США та Великою Британією - на \$26 млрд. Це свідчить про втрату частини впливу класичними торговельними хабами та формування нових регіональних осей, зумовлених зокрема політичними міркуваннями. У цьому контексті геополітична напруга, зокрема торговельна війна між США і Китаєм, посилила регіоналізацію торгівлі, зміну зовнішньоекономічної політики та відхід від гіперглобалізації. Зростає роль економічних блоків, таких як RCEP або Африканська континентальна зона вільної торгівлі, що просувають альтернативні центри економічного тяжіння. Паралельно зміцнюється тренд на стратегічну автономію, коли країни знижують залежність від окремих партнерів і формують власні критично важливі виробничо-логістичні ланцюги. Водночас спостерігається зростання волатильності товарної структури під впливом цінових шоків, порушень у ланцюгах постачання та зовнішніх криз. Очікується, що у 2023-2031 роках темп зростання світової торгівлі становитиме лише 2,3%, що нижче за темпи глобального ВВП і свідчить про перехід до фрагментованої структури міжнародних зв'язків [37,с. 15].

Аналітика S&P Global Market Intelligence показує, що у 2022-2023 роках спостерігалися значні міжгалузеві коливання. Зокрема, в енергетичному секторі та галузі видобутку сировини зафіксовано різке зростання торгівлі у 2022 році, зумовлене піковими цінами на нафту, газ і вугілля, а також активним попитом з боку Європи. Водночас уже у 2023 році темпи зростання знизилися на фоні послаблення інфляційного тиску та зменшення сукупного попиту в провідних

економіках (рис 2.10) . Це продемонструвало високу чутливість зовнішньої торгівлі до глобальних економічних шоків і змін кон'юнктури.[38].

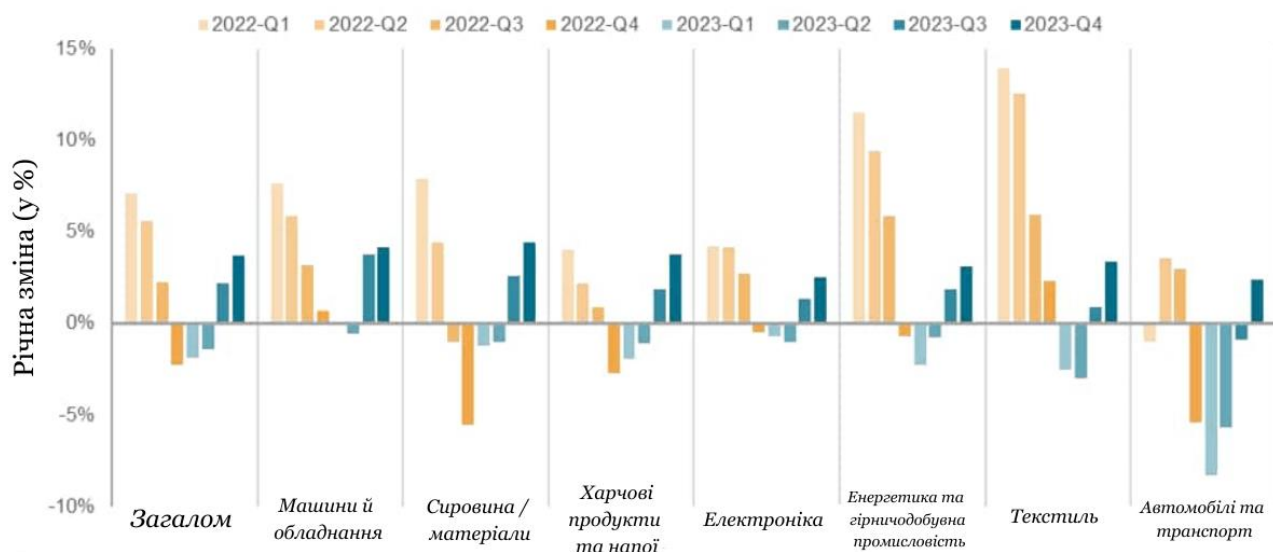

Рисунок 2.10 - Зміни в глобальній торгівлі за основними товарними групами, 2022-2023

Джерело: побудовано автором за даними [38].

Коливання спостерігаються і в ціновій динаміці матеріалів. Індекс, що охоплює товари від металів до будівельної сировини, після стрімкого зростання у 2021-2022 роках поступово стабілізується (рис 2.11) . Це свідчить про охолодження глобального попиту та нормалізацію ринків після пікового навантаження, спричиненого пандемією й енергетичною кризою [39].

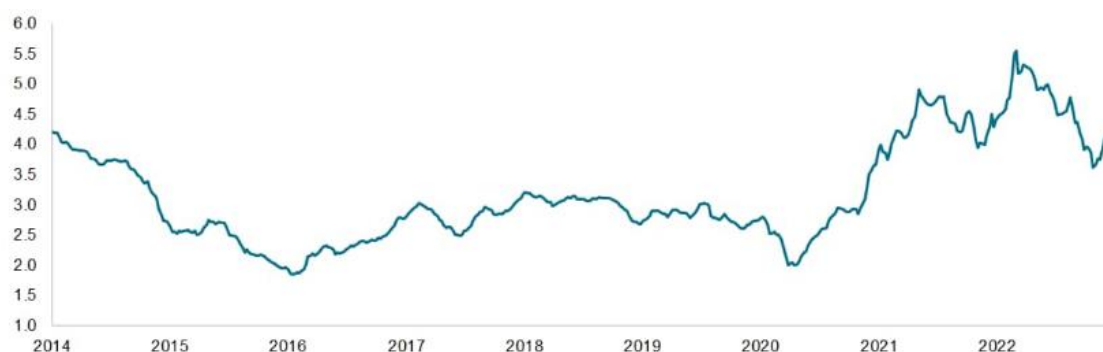

Рисунок 2.11 - Індекс цін на матеріали, 2014 - 2023

Джерело: побудовано автором за даними [39].

Цінова корекція особливо яскраво простежується у секторах чорних металів, енергетики та хімічної промисловості (рис 2.12) . Після рекордних значень

у 2021 році - викликаних дефіцитами, геополітичною напругою та логістичними збоями - у 2022-2023 роках спостерігається помітне зниження. Наприклад, вартість чорних металів у 2023 році зменшилася майже вдвічі порівняно з піковим періодом. Подібна динаміка характерна для ринків енергоресурсів і хімічних компонентів, що особливо вплинуло на зменшення обсягів торгівлі у відповідних секторах [39].

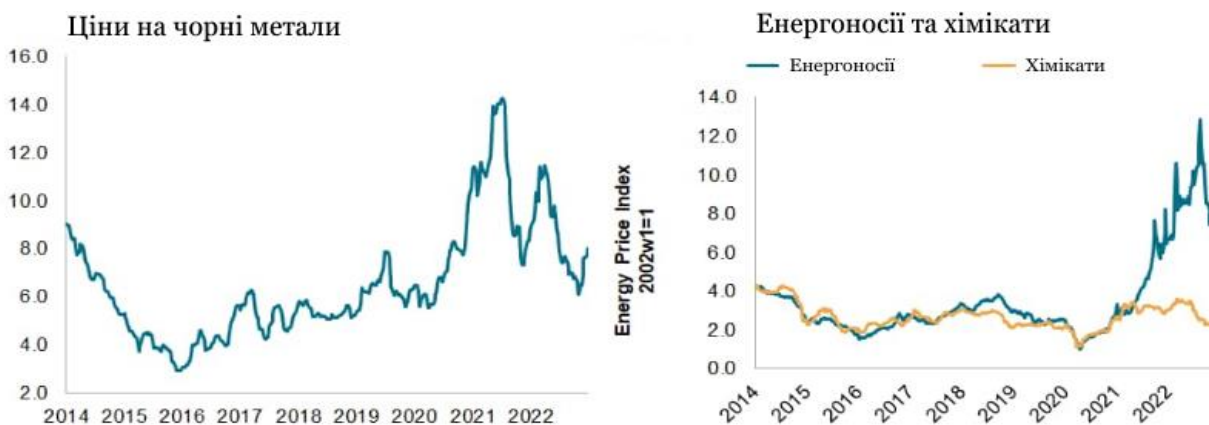

Рисунок 2.12 - Динаміка цін на чорні метали, енергоресурси та хімікати, 2014-2023

Джерело: побудовано автором за даними [39].

Короткостроковий прогноз S&P Global свідчить про зниження обсягів торгівлі на початку 2023 року: на 1,9% у першому кварталі та на 1,4% у другому, з подальшим зростанням до 0,6%. Торгівля транспортними засобами й товарами тривалого використання продовжувала скорочуватись, тоді як експорт машинобудівної та електронної продукції залишався відносно стабільним завдяки підтримці ключових експортерів - насамперед Південної Кореї та Китаю [38].

У період 2020-2023 років міжнародна торгівля товарами демонструє все більшу залежність світової економіки від зовнішніх чинників і підвищену нестабільність її динаміки. Відбувається поступове розмивання єдиної глобалізаційної моделі, натомість формується багатопарова й регіоналізована система обміну. Зовнішньополітичні рішення, логістичні труднощі, технологічні зсуви та екологічні ризики дедалі частіше корегують обсяги та вектори торгівлі на рівні з традиційними економічними показниками. Як наслідок, торгівля зберігає

центральну позицію у світовій економіці, але вже радше як засіб адаптації до нових глобальних викликів, ніж як однозначний драйвер зростання.

2.2. Трансформаційні зміни міжнародної торгівлі послугами в глобальних умовах

У ХХІ столітті міжнародна торгівля послугами зазнає глибокої трансформації, яка змінює не лише її економічну модель, а й просторову організацію та нормативну базу. Якщо раніше послуги вважалися локальними за своєю природою - такими, що потребують фізичної присутності і постачальника, і споживача в одному географічному просторі, - то сьогодні ця парадигма стрімко втрачає актуальність. Швидкий розвиток цифрових технологій повністю перекроїв ці уявлення. Доступ до високошвидкісного інтернету, стрімке зростання обчислювальних можливостей, поява хмарних рішень, мобільних застосунків і глобальних платформ створили умови, за яких надання послуг більше не прив'язане до території. Це відкриває нові можливості для торгівлі - послуга тепер може бути створена в одній країні, надана в іншій, а спожита - в будь-якій точці світу.

Усе це не просто розширює ринки збуту - це змінює саму суть того, як ми розуміємо виробництво та споживання послуг. Цифровізація перетворює сектор послуг на один із провідних драйверів глобальної конкурентоспроможності. І мова йде не лише про ІТ чи банківські послуги - все частіше через цифрові канали надаються освітні, медичні, юридичні, інженерні, архітектурні та навіть креативні послуги: від дизайну та мультимедіа до консалтингу й культурних продуктів.

Паралельно відбувається ще одна важлива зміна - трансформація моделі доступу до ринку. Сьогодні вихід на міжнародну арену можливий не лише для великих корпорацій, а й для малих і середніх підприємств, стартапів, окремих спеціалістів, фрилансерів і навіть цифрових платформ, які виступають як посередники, з'єднуючи попит і пропозицію в реальному часі. Така демократизація

доступу суттєво змінює глобальний ландшафт торгівлі послугами, роблячи його динамічнішим, більш інклюзивним і технологічно гнучким.

Показовим є динамічне зростання обсягів цифрової торгівлі. За оцінками OECD, у період з 1995 по 2018 рік її обсяг збільшився з \$1,1 трлн до \$5,1 трлн. При цьому частка цифрових потоків у загальній структурі міжнародної торгівлі зростає з 19% до 24%. У порівнянні з недиджитальною торгівлею, цифрова демонструє стабільніші й вищі темпи приросту, особливо з 2011 року. Цей тренд відображає не лише збільшення кількості транзакцій, а й глибоку зміну у характері послуг, що нині стали інтелектуальними, модульними, персоналізованими й орієнтованими на швидку глобальну доставку. На рис. 2.13 проілюстровано як абсолютне, так і відносне (індексне) зростання цифрової та традиційної торгівлі [40, с.7-9].

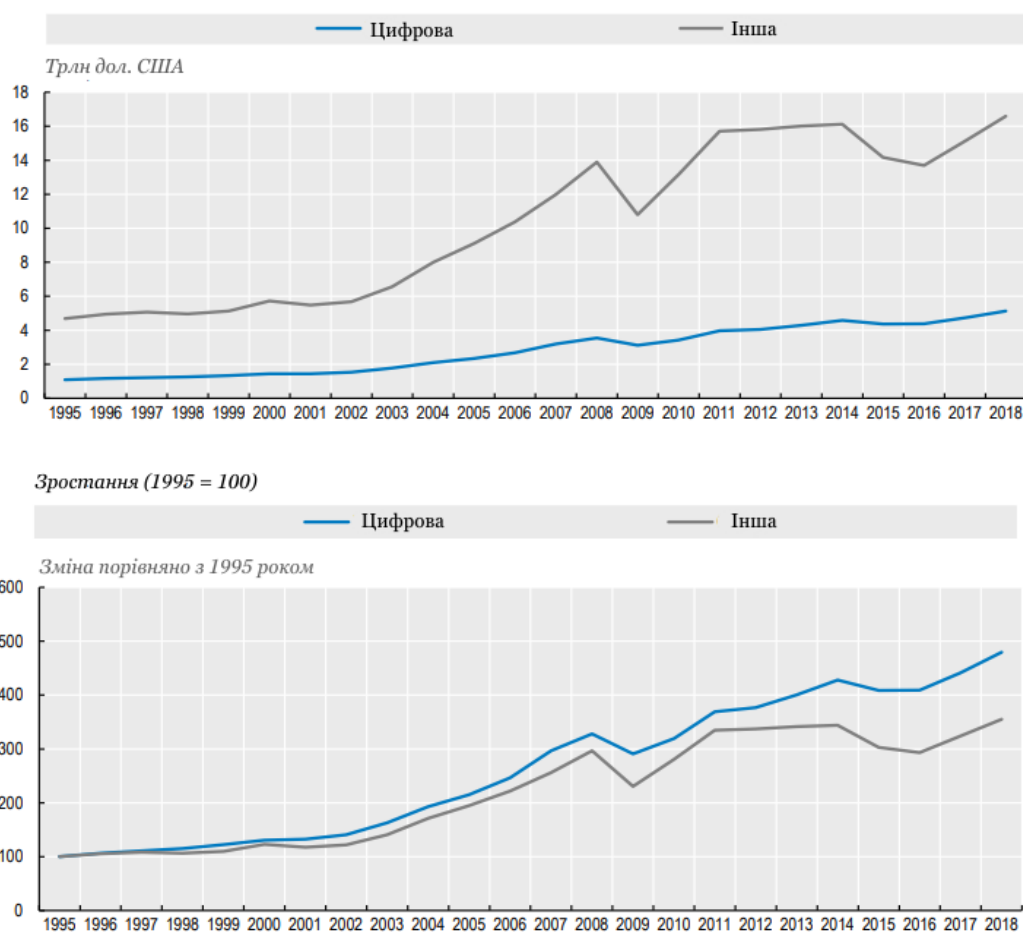

Рисунок 2.13 - Зростання цифрової торгівлі порівняно з традиційною, 1995-2018

Джерело: побудовано автором за даними [40, с.9].

Крім загального зростання, помітним є і зсув у географії цифрової торгівлі. Якщо у 1995 році переважну частку ринку утримували США (понад 16%), то до 2018 року їхній показник дещо знизився до 15,5%. Натомість частка Китаю зростає з 2% до 6,7%, а Індії - з 1% до майже 4% (рис 2.14) . Також значне зростання продемонстрували Ірландія, Сінгапур, Польща. Ці тенденції свідчать про поступовий перехід від переваги «цифрової Півночі» до багатовекторної глобальної цифрової економіки [40, с.10-14].

Рисунок 2.14 - Географічна структура цифрової торгівлі, 1995 та 2018 роки

Джерело: побудовано автором за даними [40, с.10]

Цифрова трансформація дедалі відчутніше позначається не лише на практиках міжнародної торгівлі, а й на її нормативно-правовому забезпеченні. Якщо ще на початку 2000-х років положення, що стосувалися цифрової торгівлі, зустрічалися в регіональних торговельних угодах (РТА) досить рідко, то вже у 2022 році ситуація суттєво змінилася. Понад третина всіх чинних РТА містила цифрові положення, що свідчить про стрімке зростання уваги до цифрових аспектів глобальної економіки. Більше того, близько 21% угод включали повноцінні тематичні розділи, присвячені таким ключовим компонентам, як обмін даними, електронна комерція, цифрові ідентифікаційні механізми та онлайн-платежі [40].

Така еволюція РТА демонструє, як цифрові технології змінюють саму природу торгівлі - від фізичного переміщення товарів до віртуальних транзакцій,

де час і простір втрачають колишнє значення. На рис. 2.15 наведено динаміку зростання частки регіональних угод, що містять цифрові елементи - як окремі положення, так і комплексні розділи, - що дає змогу простежити сталість цього тренду протягом останніх двох десятиліть [41, с.12-14].

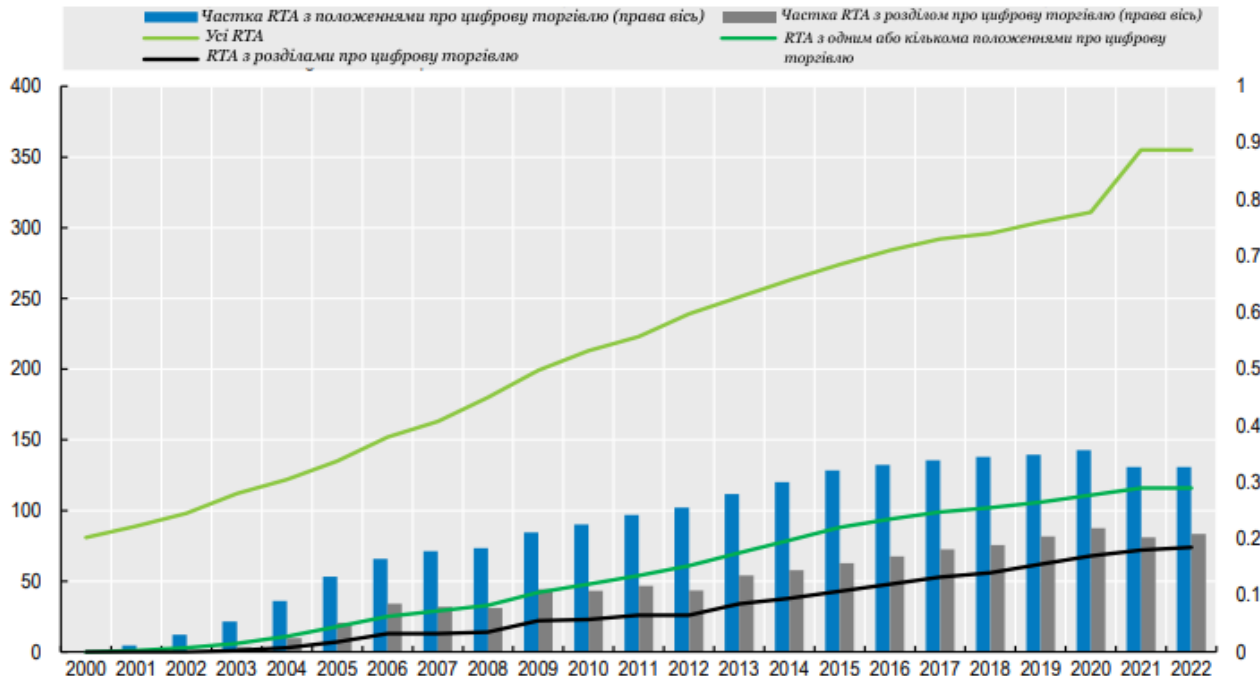

Рисунок 2.15 - Частка регіональних торговельних угод із цифровими положеннями, 2000-2022

Джерело: побудовано автором за даними [41, с.14]

Особливу роль у цифровому переході відіграють дистанційно надані послуги (digitally deliverable services). За даними UNCTAD, у 2020 році вони склали майже 64% загального обсягу експорту послуг, причому найбільше зростання зафіксовано в розвинених країнах. Проте розрив між високорозвиненими та країнами, що розвиваються, залишається значним - особливо в контексті доступу до інфраструктури ІКТ та цифрових платформ (рис. 2.16) [42].

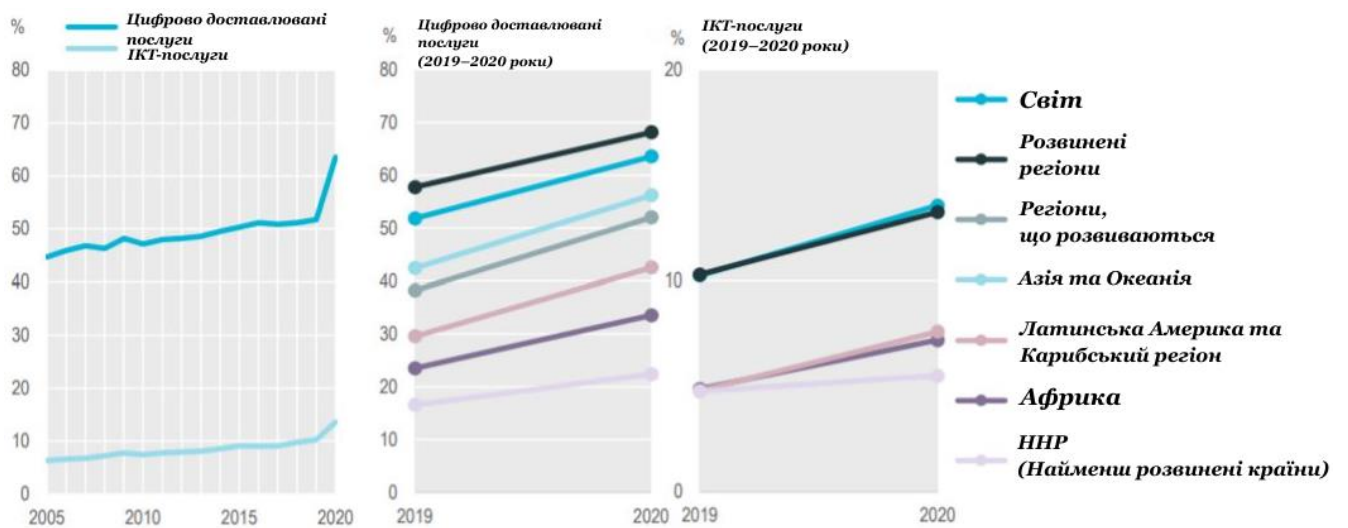

Рисунок 2.16 -Частка цифрово наданих послуг у світовому експорті послуг, 2005-2020

Джерело: побудовано автором за даними [42].

Ці зміни свідчать не лише про еволюцію окремого сегменту торгівлі, а про становлення цифрової епохи глобальної торгівлі послугами. Вона характеризується швидкістю, низькими транзакційними витратами, високою масштабованістю й новими вимогами до міжнародного регулювання. У майбутньому саме цифрові потоки визначатимуть темпи та напрями розвитку сектора послуг, формуючи нову економічну реальність.

Стрімке зростання трансграничної торгівлі послугами дедалі більше базується на цифрових платформах, автоматизованих аналітичних системах і обробці великих масивів даних. Сучасний ландшафт торгівлі є не лише глобалізованим, а й керованим даними - *data-driven*, де штучний інтелект (AI) відіграє системоутворюючу роль. Цифрові платформи з елементами машинного навчання, обробки природної мови та комп'ютерного зору не лише забезпечують доставку послуг, але й формують індивідуалізовані сценарії взаємодії в реальному часі. Ці процеси охоплюють не лише ІТ-сферу чи фінансові послуги, а й логістику, охорону здоров'я, правові послуги та освіту. Усе частіше торгівля послугами реалізується у вигляді AI-посередництва - автономного надання сервісів без постійної участі людини .

Вирішальне значення у цьому контексті має модель «AI-as-a-Service», що передбачає масштабовану інтеграцію інтелектуальних функцій через хмарну інфраструктуру. Провідні постачальники - такі як AWS, Google Cloud чи Microsoft Azure - пропонують набір AI-інструментів, які уніфіковано застосовуються компаніями в будь-якій точці світу. Серед них: автоматичний переклад, аналіз емоцій, розпізнавання зображень, алгоритмічне прогнозування попиту тощо. Головною перевагою таких рішень є можливість адаптації до локального ринку при збереженні транскордонного масштабу. Як результат, навіть представники малого бізнесу в країнах із середнім доходом можуть користуватися технологічними можливостями, які ще нещодавно були доступні лише транснаціональним корпораціям [42].

Цифровізація створює передумови для виникнення нових бізнес-моделей, у яких самі послуги конструюються алгоритмами. Прикладом є автоматизоване складання податкової документації або страхові продукти, що оцінюють ризик у реальному часі на основі поведінкових даних. Концепція «Data-as-a-Service» (DaaS) уможливорює комерціалізацію не лише даних як таких, а й аналітичних інсайтів. Платформи на кшталт Amazon чи Netflix реалізують цю логіку через рекомендаційні системи, які прогнозують запит ще до його формального виникнення. Це зміщує фокус від реактивного до проактивного підходу в наданні послуг [42].

Водночас такі технології докорінно змінюють конфігурацію глобальних ланцюгів доданої вартості. AI-рішення інтегруються в логістику, управління запасами, планування виробництва, знижуючи транзакційні витрати та підвищуючи ефективність. Цифрові послуги перестають бути лише супроводом до товару - вони стають його невід'ємною складовою. Проектування інженерних рішень, оптимізація маршрутів постачання чи оцінка ризиків - усе частіше реалізується дистанційно й алгоритмічно .

У результаті змінюється архітектура самої послуги: її створення, персоналізація, доставлення та розвиток дедалі частіше є результатом взаємодії великих даних, штучного інтелекту та хмарних сервісів. Така трансформація не

лише підвищує ефективність, а й переосмислює логіку глобальної конкуренції - її основою стає не масштаб ресурсів, а якість і гнучкість алгоритмів.

Стрімкий розвиток цифрових сервісів є неможливим без належної інфраструктурної підтримки, передусім хмарних обчислювальних платформ, які стали фундаментом сучасної глобальної торгівлі послугами. У цій сфері формується висока концентрація впливу: три компанії - Amazon Web Services, Microsoft Azure та Google Cloud - разом контролюють майже дві третини світового ринку хмарної інфраструктури. Решта провайдерів, включаючи Alibaba Cloud, IBM чи Oracle, відіграють значно меншу роль [43].

Це становище надає домінантним постачальникам можливість не лише визначати технічні параметри ринку, а й суттєво впливати на правила транскордонного обміну цифровими послугами - від моделей ціноутворення до регламентів обробки даних. Утворюється ефект «цифрової спіралі»: інвестиції у штучний інтелект стимулюють попит на хмарні ресурси, що, у свою чергу, сприяє зростанню прибутків і дозволяє провайдерам ще активніше інвестувати у технологічне розширення.

У такій системі особливого значення набуває концепція цифрового колоніалізму - ситуації, коли глобальні технологічні гіганти отримують контроль над даними, сервісами та інформаційними потоками в країнах із менш розвиненою цифровою інфраструктурою. У цих умовах персональні дані, поведінкові патерни та культурний контент стають новими «ресурсами», які комерціалізуються без безпосередньої участі країн-джерел у створенні доданої вартості .

Такий дисбаланс поглиблює асиметрії: відбувається уніфікація цифрових стандартів, витіснення локального контенту, а також обмеження доступу до стратегічних знань і технологій. Цифрова глобалізація, що початково розглядалася як інклюзивний процес, дедалі частіше виявляється механізмом відтворення структурної нерівності між центром і периферією глобального ринку.

Паралельно з інфраструктурними зрушеннями відбувається якісна зміна у структурі самих послуг, що перебувають в обігу на глобальному ринку. Так звані цифрово доступні послуги (digitally deliverable services) охоплюють не лише ІТ-

галузь, а й правові консультації, аудіовізуальний контент, онлайн-освіту, телемедицину та бізнес-аналітику. Їхня універсальність і масштабованість перетворюють цифрові послуги на найбільш динамічний сегмент світової торгівлі. За даними Світового банку, ще до пандемії COVID-19 ці послуги демонстрували найвищі темпи зростання серед усіх експортованих сервісів, а в умовах обмеженого фізичного переміщення стали основою «економіки виживання» для багатьох країн [45,с.10].

Особливо яскраво потенціал цифрових послуг проявився в період постковідної відбудови. Такі сервіси, як онлайн-маркетплейси, хмарні бухгалтерські інструменти, системи відеозв'язку, а також цифрові освітні платформи, забезпечили безперервність бізнес-процесів і надання суспільно важливих послуг у період жорстких карантинів. Відбулося радикальне розширення участі малого та середнього бізнесу в міжнародній торгівлі, тобто цифрова присутність стала дешевшою, ніж відкриття фізичного представництва, що створило умови для інклюзивної глобалізації [45, с.50-57].

В сучасних умовах транскордонні потоки даних набули особливого значення - вони стали критично важливим ресурсом не лише для роботи окремих сервісів, а й для збереження конкурентоспроможності країн у новій економічній реальності. Послуги, що базуються на великих даних (big data) та штучному інтелекті (AI), потребують безперервного доступу до інформаційних масивів, які створюються у різних юрисдикціях. Водночас стрімке зростання обсягів таких потоків загострює питання пошуку регуляторного балансу між відкритістю, безпекою та захистом приватності. Це, своєю чергою, актуалізувало необхідність розробки нових міжнародних правил цифрової торгівлі, покликаних гармонізувати принципи свободи комерції з вимогами державного суверенітету у сфері даних [46].

Одним із головних викликів стало зростання обмежень на трансфер даних між країнами. У 2023 році кількість активних або запланованих заходів щодо локалізації даних перевищила 140, що свідчить про посилення протекціоністських настроїв у цифровому секторі. Найпоширенішими є вимоги зберігати копії даних

локально, обмеження експорту інформації до певних юрисдикцій та ліцензійні бар'єри для іноземних компаній. Такі дії часто аргументуються потребами національної безпеки, захисту приватності або цифрового суверенітету, однак на практиці можуть спричинити фрагментацію цифрового простору й ускладнювати глобальний обіг послуг [46].

У відповідь на ці тенденції формується нове покоління торговельних угод, у яких цифрова компонента набуває пріоритетного значення. Приклади таких документів - USMCA, CPTPP, а також Електронна ініціатива JSI в межах СОТ. Вони передбачають не лише захист прав інтелектуальної власності чи спрощення електронної комерції, а й регламентують правила доступу до даних, обмежують вимоги щодо локалізації, захищають цифрові сервіси від дискримінаційного регулювання. Водночас міжнародна спільнота ще далека від досягнення глобального консенсусу, особливо у питаннях доступу до вихідного коду, обробки персональних даних та цифрових прав споживачів [46].

Таким чином, цифровізація не лише змінює канали торгівлі послугами, а й формує нову логіку міжнародної економіки. Конкурентоспроможність країни визначається не лише глибиною її участі у фізичних ланцюгах постачання, а й здатністю забезпечити стійкі, прозорі та взаємовигідні умови для обігу цифрових сервісів і даних. Трансформація торгівлі послугами в цифрову площину відкриває великі можливості для країн із високим людським капіталом та розвиненою цифровою інфраструктурою, але водночас потребує гнучкої та продуманої політики для мінімізації ризиків фрагментації, цифрової нерівності та регуляторного хаосу.

2.3. Регіональні та трансконтинентальні зони вільної торгівлі у глобальному ландшафті міжнародної торгівлі

У другій половині ХХ століття глобальна економіка почала все активніше структуруватися навколо регіональних торговельних угод. Станом на середину 2020-х років у світі діє понад 350 таких угод, причому близько 90% з них

передбачають зони вільної торгівлі (ЗВТ) . Це свідчить про те, що сучасна система торгівлі дедалі більше доповнює універсальні норми СОТ мережею двосторонніх і багатосторонніх домовленостей, які забезпечують гнучкість доступу до ринків, узгодження стандартів і поглиблення інтеграції.

Водночас відбувається якісна еволюція змісту таких угод: ЗВТ вже давно не обмежуються тарифними питаннями, охоплюючи також положення щодо цифрової торгівлі, інтелектуальної власності, екології та трудових стандартів. Згідно з даними СОТ, до 2023 року кількість чинних угод у понад сім разів перевищила рівень 1995 року [21].

На відміну від митного союзу, ЗВТ не зобов'язує держави до єдиної зовнішньої тарифної політики, дозволяючи зберігати автономію у зовнішньоекономічній стратегії. Разом з тим це створює ризик реекспорту через найменш захищену ланку. Для уникнення таких випадків використовуються «правила походження» (Rules of Origin), що визначають критерії надання тарифних пільг.

Угоди нового покоління, такі як RCEP, CPTPP або USMCA, мають значний геоекономічний вплив. Наприклад, лише RCEP охоплює понад 30% світового ВВП, а CPTPP - понад 13% . Вони слугують не лише інструментами лібералізації, а й платформами для перегляду глобальних ланцюгів постачання, цифрових норм і екологічних вимог. Збільшення частки товарообміну в межах РТА є підтвердженням цього: наразі близько половини світової торгівлі товарами відбувається саме в межах таких домовленостей [47].

Для країн, що розвиваються, участь у ЗВТ відкриває додаткові можливості - зокрема, інтеграцію у виробничі ланцюги, залучення інвестицій та модернізацію промисловості. Приклади Південно-Східної Азії та Мексики демонструють успішну адаптацію до регіональних ринків, тоді як деякі інші країни залишаються на периферії процесів через сировинну залежність або вузьку товарну спеціалізацію.

Тут можна зробити висновок що, зона вільної торгівлі поступово трансформується з класичного інструмента тарифної лібералізації на

багатофункціональний механізм економічної політики, який формує нові глобальні правила, стандарти і зони впливу. Цей процес відкриває нові можливості, але водночас вимагає підвищеної інституційної спроможності від держав-учасниць і гнучкості їхнього внутрішнього регулювання.

У сучасному глобальному середовищі порівняння двох найбільших угод нового покоління - СРТРР та РСЕР - дозволяє побачити відмінні підходи до економічної інтеграції. СРТРР орієнтується на високі регуляторні стандарти, включаючи цифрову торгівлю, трудові права та екологічні зобов'язання, тоді як РСЕР реалізує більш поступовий і гнучкий формат співпраці, що враховує різнорівневу економічну готовність учасників. Ці відмінності мають і геополітичне підґрунтя: СРТРР асоціюється з підходом, ініційованим західними країнами, тоді як РСЕР посилює регіональний вплив Китаю. Узагальнене порівняння основних характеристик обох угод подано в таблиці 2.1 (додаток А).

Після аналізу масштабних регіональних торговельних угод і таких структур як СРТРР та РСЕР, особливу увагу привертає зростаюча роль трансконтинентальних форматів, які виходять за межі тарифної лібералізації та дедалі частіше формують нову архітектуру глобального порядку. Вони слугують не лише каналами економічної взаємодії, а й інструментами стратегічного зближення, нормотворення та геополітичного балансування.

Показовим прикладом є Угода про економічне партнерство між ЄС та Японією, чинна з 2019 року. Вона усуває понад 99% тарифів у двосторонній торгівлі та супроводжується Стратегічним партнерством, що охоплює сфери безпеки, цифрової довіри, кіберрегулювання та захисту критичної інфраструктури [53].

В іншому вимірі розвивається Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA), яка охоплює 54 країни й має потенціал подвоїти частку внутрішньоафриканської торгівлі до 28% до 2030 року. Попри інфраструктурні й регуляторні виклики, ця ініціатива розглядається як ключовий інструмент довгострокової економічної інтеграції континенту [54, с.8].

У свою чергу Велика Британія після виходу з ЄС активізувала укладення нових угод - зокрема з Австралією, Новою Зеландією, а також приєдналася до СРТРР у 2024 році. Хоча економічний ефект наразі помірний, цей крок має стратегічне значення в контексті зміцнення позицій Лондона як окремого геоекономічного гравця .[55]

У підсумку, трансконтинентальні ЗВТ дедалі чіткіше виявляють себе як багатофункціональні інструменти впливу, що поєднують економіку, політику, безпеку та нормативну узгодженість. Вони трансформують не лише простір торгівлі, а й фундаментальні правила глобальної взаємодії у XXI столітті.

Угода про створення зони вільної торгівлі нині вже не обмежується суто економічною функцією. Багато таких зон перетворилися на платформи стратегічного впливу, регуляторного експериментування та демонстрації м'якої сили. Вони відіграють роль сигналу зовнішньому світу про відкритість, передбачуваність і здатність країни до партнерства .

На основі спеціального правового режиму зони вільної торгівлі слугують інструментом залучення інвестицій і водночас - полем апробації нових управлінських підходів. Їхня функція не обмежується створенням податкових стимулів: такі зони дедалі частіше розглядаються як вітрини економічної модернізації, що мають зміцнювати довіру до держави .При цьому існує різноманіття типів таких утворень: від базових зон вільної торгівлі, орієнтованих на транзит і реекспорт, також до спеціалізованих економічних зон зі складною внутрішньою інфраструктурою, а також офшорних, інноваційних і інтегрованих зон розвитку .

Проте разом із вигодами постають виклики - зокрема, зловживання у вигляді контрабанди, ухилення від податків і відмивання коштів. Відсутність єдиних стандартів дозволяє створювати "сірі зони" регулювання, що шкодить не лише економічній стабільності, а й міжнародному іміджу держав .

У такому контексті м'яка сила стає невіддільною від політики щодо торгівлі без обмежень. Прозорість, екологічна відповідальність, соціальна інклюзія та культурна дипломатія - все це фактори, які здатні перетворити зону вільної торгівлі

на потужний зовнішньополітичний ресурс . Адже зони вільної торгівлі не лише впливають на показники торгівлі, а й формують уявлення про державу в очах партнерів, інвесторів і міжнародних інституцій .

Попри стратегічну роль зон вільної торгівлі у сучасній глобальній економіці, їх ефективність дедалі більше підважується через нові виклики. До них належать поширення нетарифних бар'єрів, включаючи цифровий протекціонізм - вимоги локалізації даних, обмеження транскордонного трафіку, специфічні технічні стандарти. Такі заходи, хоч і можуть мати легітимну мету, на практиці нерідко створюють нерівні умови конкуренції та фрагментують єдиний торговельний простір. Додаткову загрозу становить політична вразливість угод - вихід окремих країн з багатосторонніх форматів порушує сталі очікування та ускладнює довгострокове планування.

У цьому контексті дедалі виразніше формується модель так званої «архіпелагової глобалізації», де замість універсальної відкритості постають гнучкі торговельні блоки з власними правилами гри. Зони вільної торгівлі вже не просто лібералізують тарифи - вони вибудовують довіру, спільні стандарти та політичну сумісність між учасниками. Глобалізація не зникає, але стає фрагментованою, гнучкою і селективною, з новими критеріями економічної взаємодії .

2.4. Стратегічні напрями інтеграції України у глобальний ринок у повоєнний період

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році українська економіка постала перед необхідністю докорінної перебудови. Нові геополітичні реалії виявили вразливість традиційної експортно-сировинної моделі та актуалізували потребу у переосмисленні стратегічних векторів міжнародної інтеграції. У повоєнний період пріоритетним стає не лише відновлення зруйнованих ланцюгів постачання, а й перехід до моделі сталого зростання, орієнтованої на технологічну модернізацію, екологічні стандарти та глибше залучення у глобальні виробничі системи .

Одним із ключових викликів є інтеграція у нову архітектуру міжнародної торгівлі - вже не просто як постачальника сировини, а як учасника регіональних ланцюгів з доданою вартістю. Особливої уваги потребує питання диверсифікації логістичних маршрутів, зменшення залежності від морського експорту та розвитку альтернативних інфраструктурних напрямів. Металургійна промисловість, яка у попередні десятиліття була ядром українського експорту, потребує переосмислення у контексті європейського курсу на декарбонізацію [56, с.125].

Динаміка частки зовнішньої торгівлі у ВВП України демонструє високий ступінь відкритості економіки. У 2021 році цей показник досяг 83%, що суттєво перевищує світовий середній рівень ($\approx 55\%$) і лише трохи поступається Туреччині ($\approx 90\%$).

Для порівняння: у Польщі цей показник становив понад 120%, а в країнах ЄС - стабільно понад 100% . Це свідчить про глибоку інтеграцію України в глобальну економіку навіть до повоєнної реконфігурації. Високий рівень відкритості створює як значні можливості для залучення інвестицій та розвитку експортних секторів, так і вразливості - зокрема, до зовнішніх шоків, коливань попиту та цін на світових ринках.[55, с.140]

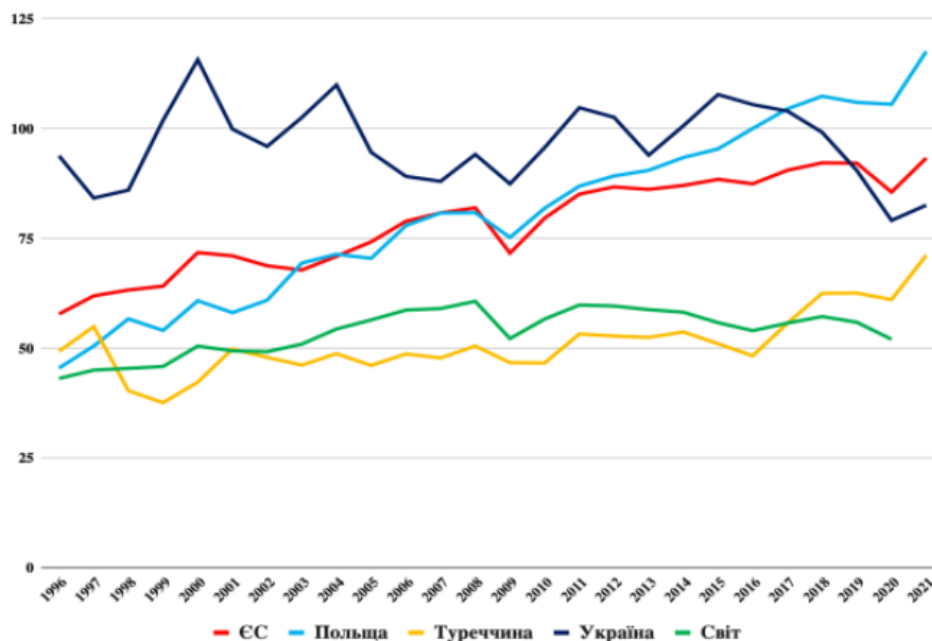

Рисунок 2.17 - Динаміка експорту України в ЄС за товарними групами, 2012-2021

Джерело: побудовано автором за даними [55, с.140]

Структурні зміни в експорті особливо помітні у співвідношенні металів та агропродовольчого сектору. У 2000-х роках домінував металургійний експорт, однак з 2012 року сільське господарство поступово взяло лідерство

Особливо яскраво ця динаміка проявилась у 2021 році, коли обсяги експорту агропродовольчої продукції сягнули понад \$27 млрд. Для порівняння, в той самий період експорт металів знизився до \$14 млрд, що свідчить про глибокі зрушення в економічній структурі експорту (рис. 2.18). Така тенденція свідчить про зростання ролі енергоефективного, менш вуглецеємного та екологічно орієнтованого сектора, що відповідає глобальним трендам сталого розвитку та декарбонізації. Цей перехід є не лише відображенням змін у внутрішній економічній політиці, а й реакцією на світові вимоги до експортної продукції з точки зору екологічних стандартів та енергетичної ефективності.

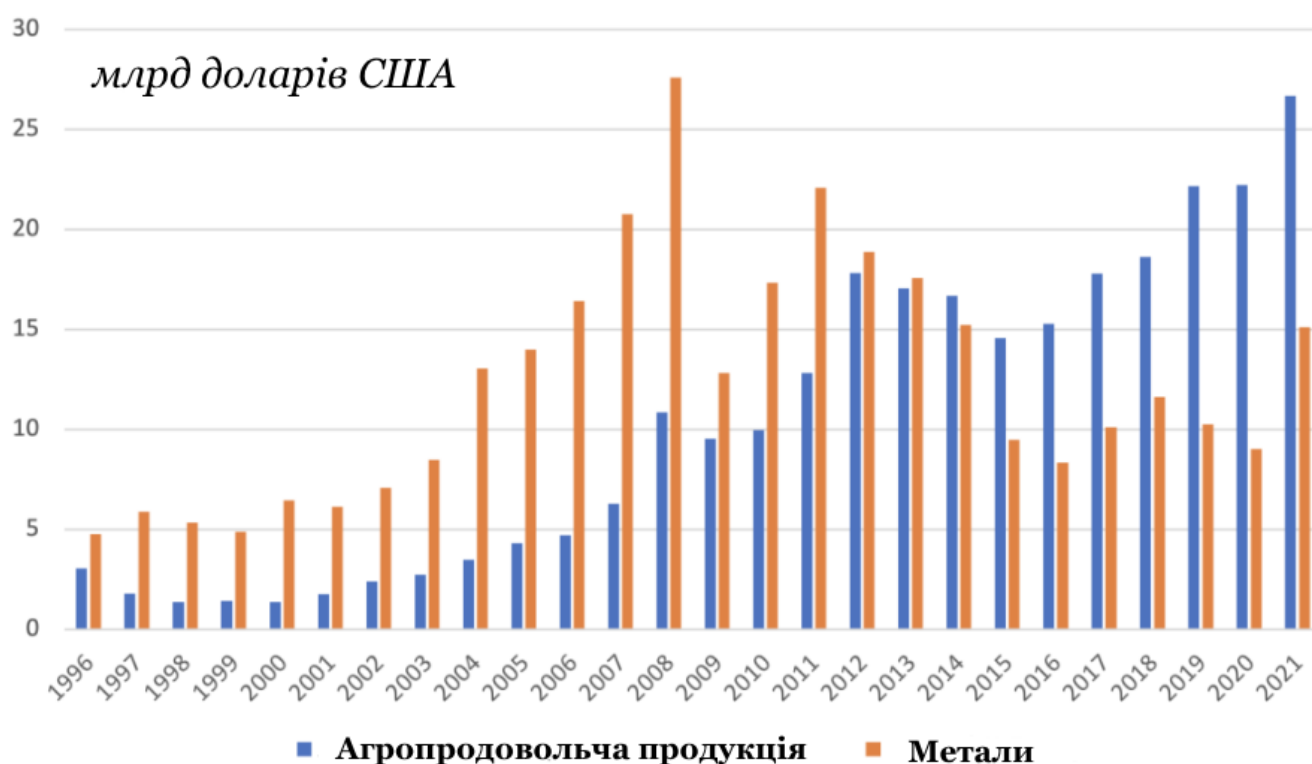

Рисунок 2.18 - Експорт агропродовольчої продукції та металів з України, млрд дол., 1996-2021

Джерело: побудовано автором за даними [56, с.143].

Попри позитивні зрушення, проблема низької частки продукції з високим ступенем переробки залишається актуальною. Україна переважно експортує сировину, а не готову продукцію. У післявоєнний період особливо важливо стимулювати інвестиції у харчову переробку, логістику, інфраструктуру та підтримку малого агробізнесу - це стане основою для підвищення доданої вартості та стійкого розвитку [57].

Значення аграрного сектору в експорті України зросло - за підсумками 2022 року понад 9,1 млрд доларів принесли лише зернові культури. Така цифра підтверджує, що країна залишається важливим гравцем на глобальному продовольчому ринку, навіть попри складні геополітичні умови. Конкуренентоспроможність української продукції пояснюється сприятливими природними умовами, сучасними агротехнологіями та досвідом, напрацьованим роками.

Втім, цей успіх супроводжується викликами. Зокрема, після надання Україні безмитного доступу до ринку ЄС у 2022-2023 роках виникли торговельні суперечки з сусідніми державами - Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Болгарією. Ці країни висловили занепокоєння через надходження дешевої української продукції, що, на їхню думку, дестабілізувало місцеві ринки та викликало соціальну напругу серед фермерів.

Вагому частку експорту займають олії та жири, зокрема соняшникова олія, продажі якої досягли майже 6 млрд доларів (рис 2.19) . Україна зберігає лідерські позиції у цьому сегменті. Навіть під час бойових дій аграрний експорт демонстрував стійкість - це приклад гнучкості й здатності адаптуватися до логістичних і безпекових викликів [58, 59].

Рисунок 2.19 - Динаміка експорту України в ЄС за товарними групами, 2012-2019
Джерело: побудовано автором за даними [60, с.71].

Експорт чорних металів, що ще десятиліття тому був ключовою складовою зовнішньої торгівлі України, суттєво зменшився: у 2022 році він становив лише 4,5 млрд доларів. Основні причини цього знижена логістика, втрачені виробничі потужності на сході країни та зміщення акценту на стабільніші експортні напрямки. Це вказує на поступову зміну структури економіки в бік аграрно-сировинної моделі [60, с.69-72].

У географічному розрізі структура українського експорту також зазнала змін. Польща стала головним торговельним партнером у 2022 році з обсягом у 6,6 млрд дол. США, за нею - Румунія, Туреччина та Китай (Рис. 2.20). Така переорієнтація вказує на глибшу інтеграцію України до ринку ЄС, проте водночас вимагає активного розвитку альтернативних логістичних маршрутів, зокрема через дунайські порти та західний сухопутний коридор [61, с.22-25].

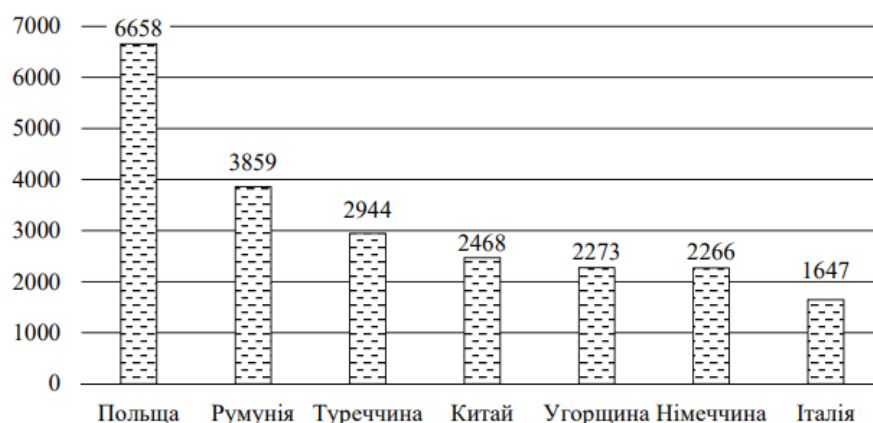

Рисунок 2.20 - Основні країни-імпортери українських товарів у 2022 році
Джерело: побудовано автором за даними [61, с.23].

Окрема увага - структурі експорту до ЄС. З 2013 до 2020 року експорт харчових продуктів і тваринної продукції до Євросоюзу зріс удвічі - з 2,0 до 4,1 млрд дол. США . Водночас інші категорії - промислові товари та машини - зростали повільніше, що вказує на незбалансованість структури і потребу у розвитку обробної промисловості для збільшення доданої вартості [61].

Ключовий виклик на наступні роки це - поступовий перехід від експорту сировини до продукції з високою доданою вартістю (рис 2.21) . Це не лише логічний крок у повоєнній відбудові, а й важлива умова для збереження конкурентних переваг у глобальній торгівлі.

Рисунок 2.21 - Найважливіші товарні позиції українського експорту у 2022 році
Джерело: побудовано автором за даними [61, с.24]

Головним ж напрямом повоєнного економічного оновлення України стає включення до стратегічних векторів зеленої трансформації ЄС. Особливої уваги

заслугує біометановий сектор, який демонструє потенціал стати новою точкою зростання. Після скасування заборони на експорт і запуску перших поставок до Європейського Союзу Україна поступово інтегрується у європейську систему постачання відновлюваного газу. Згідно з оцінками, до 2045 року обсяги виробництва біометану можуть досягти 22 млрд м³ щорічно, що еквівалентно понад 50% потреб ЄС у цьому ресурсі. Національний ринок поки що не створює внутрішнього попиту, тому саме експортний напрям є рушієм цієї галузі [62].

Інституційна інтеграція супроводжується гармонізацією стандартів: очікується приєднання українських сертифікатів відповідності до Союзної бази даних UDB, що суттєво спростить обіг біометану між Україною та ЄС. Крім того, країна бере участь у провідних ініціативах Євросоюзу, таких як Європейський водневий альянс і Альянс батарей, що відкриває нові перспективи для розміщення виробництв, локалізації сировини та інтеграції в «зелені» ланцюги постачання у форматах nearshoring і friendshoring.

Не менш важливою є й перспектива підписання Угоди АСАА - стратегічного кроку, що відкриє українській продукції з технічних галузей, таких як машинобудування, електротехніка та засоби зв'язку, шлях до безперешкодного виходу на ринки ЄС. Для цього, однак, необхідно суттєво зміцнити національну систему стандартизації, забезпечити належний захист інтелектуальної власності та посилити ринковий нагляд. Усі ці зміни одночасно стимулюватимуть і модернізацію української промисловості. Якщо додати до цього фінансову підтримку європейських інструментів, зокрема через механізм Ukraine Facility, країна отримує реальний шанс уникнути економічної ізоляції на тлі глобального «зеленого перезавантаження» та закріпити себе як стабільного партнера для нової енергетичної архітектури Європи.

Питання доступу до критичної сировини вже давно вийшло за межі економіки - сьогодні це елемент глобальної безпеки, інструмент стратегічного позиціонування та ключ до технологічного суверенітету. У цьому контексті роль України як потенційного постачальника ресурсів для енергетичного переходу й оборонної промисловості ЄС і США виходить на перший план. Показовим кроком

стало передання Президентом Володимиром Зеленським під час зустрічі з Дональдом Трампом у лютому 2025 року карти стратегічних родовищ корисних копалин. Цей дипломатичний жест був чітким сигналом: Україна не лише володіє ресурсами, але й готова вибудувувати нову модель економічного партнерства в межах глобальних альянсів.[63]

Видобуток критичних мінералів, зокрема літію, графіту, титану, вже сьогодні є визначальним чинником формування ланцюгів доданої вартості у таких галузях, як акумуляторна промисловість, електротранспорт, оборона та цифрова інфраструктура. Потенціал України в цій сфері ілюструє карта основних родовищ стратегічних мінералів, що стала предметом згаданої міжнародної презентації (рис 2.22).

Рис 2.22 - Запаси критичних корисних копалин в Україні, 2025 рік

Джерело: побудовано автором за даними [64].

Знаковим результатом цієї співпраці стало підписання у квітні 2025 року рамкової угоди між Україною та США про створення Інвестиційного фонду реконструкції. Він передбачає інвестування у понад 50 ділянок видобутку - від рідкоземельних елементів до традиційних джерел енергії. Важливо, що фонд створюється на паритетних умовах, без боргового навантаження на держбюджет, а прибутки будуть спрямовані виключно на українські переробні й інфраструктурні проєкти.

Участь США в наповненні фонду, зокрема у формі інвестицій у військові технології та системи ППО, розширює функцію сировинного партнерства до геостратегічного рівня. Це не лише зміцнює українську економіку, але й формує нові умови для інтеграції в європейські виробничі й технологічні кластери, в яких Україна може відігравати роль постачальника ресурсів і локалізованого виробництва. Така модель виходу з війни - не як країни-донорки сировини, а як учасника технологічних трансформацій - окреслює нову економічну ідентичність України у глобальному порядку.[63]

У сучасній архітектурі повоєнного відновлення України логістика відіграє значно більше, ніж просто технічну роль. Йдеться не лише про перевезення товарів, а про створення простору економічної довіри, безпеки та привабливості для інвесторів. Щоб Україна не залишилася на периферії глобальних ланцюгів постачання, потрібна цілеспрямована політика розвитку логістичних хабів із чіткою регіональною спеціалізацією. Львів, наприклад, має усі передумови стати сухопутним "експортним шлюзом" до ЄС, тоді як Ужгород - перетворитися на сучасний залізничний термінал для маршрутів у Центральну Європу. Одеса та Ізмаїл, попри удари та блокади, залишаються ключовими морськими воротами, а Дніпро, зі своїм промисловим спадком, може стати хабом переробки й перевантаження продукції зі Сходу країни [65].

Війна яскраво оголила вразливі місця застарілої логістики: заблоковані морські ворота, знищені склади, брак резервних маршрутів - усе це засвідчило: без сучасної інфраструктури стабільна торгівля стає недосяжною. У такій ситуації нові

індустріальні хаби - як-от М10 біля Львова чи “Мостиський сухий порт” - набувають значення не просто інвестиційних проєктів, а стратегічних опор економічної безпеки. Порти ж потребують не просто оновлення, а й нового підходу: чітке адміністрування, сучасна логістична модель, інтеграція з експортними ланцюгами. Наприклад, Чорноморськ - для зернових, Одеса - для контейнерів, Дніпро-Бузький - під мінеральні добрива. Це не лише удосконалює логістику, а й формує образ України як надійного партнера в регіоні.

Але без зміни управлінських практик ці трансформації неможливі: стара централізована система з корупційними ризиками має бути замінена моделлю, заснованою на довірі. Потрібна активна участь приватного бізнесу, створення мереж складів, цифрових систем обліку, аналітики транспорту. Адже якість логістики - її темпи, прозорість - уже стали критерієм включеності країни до глобального ринку.

Паралельно з цим, попри тиск війни, Україна не тільки зберегла свій оборонний потенціал, а й перетворилась на майданчик для військових інновацій. Завдяки наполегливості інженерів, бізнесу та волонтерів активно зростають напрями дронів, РЕБ, дистанційної зброї та точної артилерії. Уже понад 60% державних оборонних закупівель закривають вітчизняні компанії - і ця цифра лише зростає.

У 2025 році, за прогнозами, Україна зможе випустити понад 2,5 млн безпілотників. У деяких сегментах - як FPV-дрони чи морські апарати - обсяги виробництва вже перевищують внутрішні потреби. Це відкриває шлях до обережного експорту - без шкоди для обороноздатності.

Це новий напрям зовнішньоекономічної стратегії - “розумна оборона”: доступна, мобільна зброя, випробувана в реальних умовах. Не йдеться про масову мілітаризацію, а про адаптивні рішення для країн, що шукають ефективний захист без мільярдних бюджетів. Продукти на кшталт морських дронів Magura V5 - вже на передовій глобальних військових технологій [67].

Важливо, що експорт відбуватиметься в межах прозорих угод із партнерами, у сегментах, що не є критичними для безпеки. Це допоможе не лише модернізувати

виробництво, а й зберегти робочі місця та технологічну незалежність. Також інтерес до спільного виробництва або ліцензування вже висловили країни Європи та Азії. Мова йде і про готову продукцію, і про кооперацію в R&D. Це дозволяє Україні перейти від сировинного до високотехнологічного експорту - замість руди й зерна продавати знання, алгоритми та навігаційні модулі [67].

Зрештою, війна зробила зовнішню торгівлю не просто галуззю, а основою нової державної моделі. Україна має шанс зробити торгівлю інструментом модернізації та стійкого розвитку. Уже зараз агросектор тримається на високому рівні, відкриваються перспективи в біоенергетиці, критичних мінералах, оборонній галузі. Це шлях до диверсифікації - від сировинної залежності до суб'єктності. Якщо держава сконцентрується на якісних інституціях, прозорій підтримці експорту й залученні інвестицій - у нас є шанс утвердитися як потужний гравець не лише в агро, а й в ІТ, оборонці, "зеленій" енергетиці та промисловості.

Але цей шлях потребує не автоматичних рішень, а політичної волі, професіоналізму та співпраці держави й бізнесу. І головне - уваги до людського капіталу. Бо тільки збереження інженерів, науковців і фахівців дозволить наповнити експорт змістом.

Підсумовуючи, можна сказати, що нова зовнішньоекономічна стратегія - це не лише про торгівлю. Це про місце України в новому світі - світі довіри, технологій і стійкості. І саме тому цей розділ - не лише аналіз, а спроба побачити майбутнє крізь призму нинішніх викликів.

ВИСНОВКИ

Сучасна міжнародна торгівля поєднує в собі елементи класичних економічних моделей, цифрової трансформації, екологічної стійкості та геоекономічної конкуренції. Вона вже не є винятково інструментом обміну товарами і послугами, а перетворюється на засіб просування національних інтересів, формування стратегічних альянсів і впливу на глобальні правила гри. Аналітичний огляд, проведений у рамках даного дослідження, показав, що трансформаційні зрушення у сфері торгівлі охоплюють не лише структурні й географічні зміни, а й переосмислення самої ролі держави у регуляції та позиціонуванні на глобальних ринках.

Отримані результати дозволили сформулювати комплекс із семи узагальнених висновків, які відображають як теоретико-методологічні підходи, так і прикладні аспекти сучасної торгівлі, з урахуванням глобальних викликів і перспектив інтеграції України в міжнародний економічний простір.

1. Національні економічні інтереси - це багаторівневе, динамічне поняття, яке лежить в основі стратегічного курсу економічної політики держави. Вони охоплюють як базові потреби, пов'язані із забезпеченням життєво важливих ресурсів - енергетики, продуктів харчування, доступу до природних багатств і розвитку людського потенціалу - так і довгострокові пріоритети, як-от інтеграція у світові ланцюги доданої вартості, розвиток інноваційної економіки, зміцнення конкурентних позицій. Усі ці інтереси мають як внутрішній, так і зовнішній вимір, і що важливо - формуються й реалізуються лише в тісному зв'язку з глобальними трансформаціями та міжнародними обставинами. В умовах сучасної взаємозалежності жодна держава не може ізольовано формувати чи втілювати свої економічні пріоритети.

Саме зовнішня торгівля стає тим інструментом, через який економічні інтереси країни набувають конкретної форми. Вона виступає не лише економічним механізмом, а й каналом досягнення стратегічних цілей, інструментом прояву державного суверенітету й адаптації до нових глобальних викликів. У контексті

сучасних теоретичних підходів - таких як концепції *policy space*, стратегічної торгівлі, неінституціоналізму та структурної влади - все більше уваги приділяється потребі забезпечення гнучкості державних інституцій у розробці торговельної політики. При цьому ефективність останньої визначається не ступенем відкритості ринків як самоціллю, а здатністю інтегрувати зовнішні норми у відповідності до національних інтересів. У підсумку, зовнішня торгівля розглядається як невіддільна частина довготривалої економічної моделі, що має бути скоординованою з іншими елементами державної політики.

2. Ретроспективний погляд на розвиток теорій міжнародної торгівлі засвідчив, що ця галузь економічної думки зазнала суттєвої еволюції - від класичних моделей спеціалізації до більш складних і багатовимірних концепцій, які враховують як ефекти масштабу й внутрішньогалузеву взаємодію, так і інституційний контекст та просторову концентрацію виробництва. Класичні підходи - від теорій абсолютних і порівняльних переваг до факторної моделі Гекшера-Оліна - заклали основу для аналітичного осмислення міжнародного обміну, виходячи з відмінностей у продуктивності та ресурсному потенціалі країн. Проте ці теорії мають свої обмеження: вони базуються на припущеннях про досконалу конкуренцію, однакові споживчі уподобання та технологічну нейтральність, що знижує їхню здатність пояснювати новітні реалії глобальної економіки.

Натомість сучасні підходи до теорії торгівлі радикально розширюють аналітичні горизонти: до уваги беруться фактори економіки знань, інноваційної нерівномірності, інституційної якості, роль транснаціональних корпорацій і геоекономічної взаємозалежності. Такі моделі дозволяють не лише з'ясувати, чому відбувається торгівля, а й розкривають, на якому етапі виникає додана вартість, як розподіляються вигоди між країнами-учасницями та яким чином політичні рішення можуть змінювати конфігурацію глобальних ланцюгів. Відтак, трансформація теорій міжнародної торгівлі відображає ширші зміни у світовій економіці: перехід від індустріального підходу - до мережевої кооперації, від ресурсної бази - до інтелектуальної домінанти. Це свідчить про зростання потреби в

міждисциплінарному аналізі торгівлі як явища, що об'єднує економіку, політику, інституційні практики та просторові фактори.

3. Трансформації у сфері міжнародної торгівлі свідчать про зміну її природи - від суто економічної до політико-ідеологічної. Торгівля дедалі більше стає інструментом геоекономічного впливу. Інституційна модель 1990-х років, побудована на лібералізації та багатосторонності, виявилась негнучкою щодо викликів цифровізації, кліматичної політики, стратегічної конкуренції та регіоналізації. Роль багатосторонніх структур, зокрема СОТ, послабилася через кризу ефективності, арбітражні спори та нормативну інерцію.

Нові умови формують поліцентричну модель регулювання, де переважають регіональні угоди, двосторонні формати та гнучкі механізми, що базуються на довірі й стратегічній автономії. Фрагментація правил створює ризики - порушення ланцюгів, асиметрію доступу, зростання витрат - але й відкриває можливості для адаптивних держав. Глобальні інститути мають переосмислити свою роль - не як центри нормотворення, а як координатори в умовах взаємозалежності. Майбутнє регулювання визначатиме баланс між відкритістю й безпекою, конкуренцією і співпрацею, глобальним і регіональним підходом.

4. Аналіз структурних змін у міжнародній торгівлі товарами засвідчив її ускладнення, підвищену вразливість до глобальних шоків і відхід від моделі сталого зростання. Попри рекордні обсяги у 2022 році, темпи приросту уповільнюються через геополітичну напругу, фрагментацію ланцюгів постачання та зростання протекціонізму. Після спаду 2020 року відбулося швидке, але нерівномірне відновлення: перевагу отримали енергетичні й сировинні товари, тоді як сектор послуг залишався нестабільним.

Глобальна торгівля змінюється як географічно, так і товарно. Зростає роль країн Глобального Півдня й Азійсько-Тихоокеанського регіону, натомість традиційні маршрути втрачають значення. Активізуються внутрішньорегіональні потоки, особливо в Азії, Африці та Латинській Америці. Волатильність цін і логістичні ризики посилюють чутливість торгівлі до зовнішніх впливів. Це

свідчить про перехід до адаптивної багаторівневої системи, що реагує на виклики не через розширення, а через реструктуризацію.

5. Трансформація торгівлі послугами позначилася переходом від локалізованих моделей до глобальних цифрових форматів. Цифровізація кардинально змінила процес створення, доставки й споживання послуг, спричинивши зростання транскордонної торгівлі в таких сферах, як ІТ, онлайн-освіта, телемедицина, фінанси й аналітика. Хмарні сервіси, платформи та штучний інтелект стали новою інфраструктурною основою, підвищуючи ефективність, але водночас породжуючи виклики - від контролю над даними до цифрової нерівності.

Конкуренцеспроможність у сфері послуг дедалі більше залежить не від ресурсів, а від здатності держав створювати прозоре й безпечне середовище для цифрових потоків. У цих умовах зростає значення гнучких інституцій, спроможних адаптуватися до фрагментації цифрового простору та формувати нові торговельні правила. Попри ініціативи на кшталт DEPA чи JSI, глобальне правове поле залишається розрізненим, що створює ризики нерівного доступу до ринків і поглиблення цифрової асиметрії. Торгівля послугами стає не лише економічним, а й регуляторним викликом глобального масштабу.

6. Сучасні регіональні й трансконтинентальні зони вільної торгівлі давно вийшли за межі традиційного уявлення про скасування мит. Сьогодні це багатофункціональні платформи, що охоплюють економіку, політику, цифрові стандарти, екологічні норми та культурну дипломатію. Новітні формати на кшталт RSEP чи CPTPP формують простір не лише для обміну, а й для стратегічного партнерства. ЗВТ дедалі частіше виступають сигналом відкритості та передбачуваності держави, посилюючи довіру інвесторів і партнерів.

Однак разом із перевагами зростають і ризики. Розмитість глобальних правил, цифровий протекціонізм, нетарифні бар'єри та політична нестабільність сприяють фрагментації торговельного простору. Глобалізацію змінює мозаїка регіональних блоків із власною логікою. У цих умовах успіх участі в ЗВТ визначається не лише доступом до ринків, а здатністю держави гнучко реагувати

на зміни, зберігаючи стабільність і прозорість. Зони вільної торгівлі - це вже не тільки торгівля, а спосіб позиціонування країни у світі.

7. Повномасштабна війна стала для України не лише екзистенційною загрозою, а й моментом глибокого переосмислення зовнішньоекономічного курсу. У післявоєнній відбудові постає амбітне завдання - створити нову торговельну ідентичність, засновану не на експорті сировини, а на цінності, технологіях і стабільній участі у глобальних виробничих ланцюгах. Поступово формується стратегія "розумної" торгівлі - з фокусом на агропереробці, біоенергетиці, критичних мінералах, інфраструктурних хабах і військових інноваціях. Зовнішня торгівля перестане бути лише каналом валютних надходжень - вона стає віссю економічної модернізації та майданчиком для стратегічного позиціонування України у світовому просторі.

Цей шлях не буде легким. Він вимагає нової інституційної якості - прозорих правил, довіри між державою й бізнесом, орієнтації на людський капітал і проривні технології. Уже сьогодні Україна демонструє здатність до адаптації - у сільському господарстві, в оборонці, в новій енергетиці. Але справжня трансформація стане можливою лише за умови цілеспрямованої стратегії: злагодженої логістики, розвитку зеленого експорту, ефективної експортно-кредитної підтримки й глибокої міжнародної кооперації в секторах майбутнього. Новий курс зовнішньоекономічної політики - це не просто про економіку. Це про майбутнє країни: сильної, технологічної, інтегрованої, гідної і впевненої у своїй ролі в новому глобальному порядку XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rodrik D. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://digamo.free.fr/rodrikg11.pdf>
2. Keohane R.O. *International Institutions: Can Interdependence Work? // Foreign Policy*. - 1998 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.columbia.edu/itc/sipa/S6800/courseworks/international_keohane.pdf
3. Financial Times. *China's Accelerating Green Transition*. - Edward White [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ft.com/content/4afdd319-230f-4763-8107-d8a43308dcfc>
4. The Heritage Foundation. *The Importance of Trade*. - Washington, D.C.: Heritage Foundation. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.heritage.org/trade/heritage-explains/the-importance-trade>
5. Rodrik D. *Reimagining the Global Economic Order*. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://drodrik.scholar.harvard.edu/sites/scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/reimagining_the_global_economic_order.pdf
6. Obstfeld M. *Meeting Globalization's Challenges: Policies to Make Trade Work for All*. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvh1dr13>
7. Chang H.-J. *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. [Книга]
8. Strange S. *States and Markets: A Primer in Political Economy*, 1994 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.coursehero.com/file/94765390/States-and-Markets-by-Susan-Strange-z-liborgpdf/>
9. Buzan B. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. - London: Harvester Wheatsheaf, 1991. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://archive.org/details/peoplestatesfear0000buza>

10. Ram Shivakumar. *Economics of Niche Markets*. - California Management Review, 2020. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://cmr.berkeley.edu/2020/11/economics-of-niche-markets/>
11. Winters L.A. *Adam Smith and International Trade Policy* // National Institute of Economic and Social Research (NIESR) Blog, 2023. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://niesr.ac.uk/blog/adam-smith-and-international-trade-policy>
12. Smith Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776. [Класична економічна праця]
13. *World History Encyclopedia. Trade Goods of the East India Company*. <https://www.worldhistory.org/article/2078/trade-goods-of-the-east-india-company/> [Електронний ресурс]
14. Ricardo D. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. 1817. [Класична економічна праця]
15. Heckscher E., Ohlin B. *Interregional and International Trade*. 1933. [Класична економічна праця]
16. Stolper W., Samuelson P. *Protection and Real Wages*. *Review of Economic Studies*, 1941. [Науковий журнал]
17. *Import Globals. Agricultural Goods Export of Argentina in 2023*. <https://www.importglobals.com/blog/the-growing-agricultural-goods-export-of-argentina-in-2023-valuable-insights-and-trade-details> [Електронний ресурс]
18. *Federal Statistical Office of Germany. Foreign Trade*. https://www.destatis.de/EN/Themes/Economy/Foreign-Trade/_node.html [Електронний ресурс]
19. Krugman P. (1979). *Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade*. *Journal of International Economics*. [Науковий журнал]
20. UNIDO. *What are Global Value Chains and Why Do They Matter?* <https://iap.unido.org/articles/what-are-global-value-chains-and-why-do-they-matter> [Електронний ресурс]

21. World Trade Organization (WTO). *Information Note on Trade in Intermediate Goods - Fourth Quarter 2021*. - 6 с. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/info_note_2021q4_e.pdf
22. World Trade Organization (WTO). *European Communities and Certain Member States - Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft*. - [Электронный ресурс].- Режим доступа: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds316_e.htm
23. ASEAN Secretariat. *ASEAN Economic Integration Brief, 2023*. [Официальный документ] - Режим доступа: <https://asean.org/serialparent/asean-economic-integration-brief/>
24. World Trade Organization. *The WTO: Overview and Structure*. - Geneva: WTO - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.wto.org/english/thewto_e//thewto_e.htm
25. European Commission. *MPIA Interim Appeal Arbitration Mechanism*. - Brussels: European Commission, 2022. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://policy.trade.ec.europa.eu/enforcement-and-protection/dispute-settlement/wto-dispute-settlement_en#:~:text=Multi%2Dparty%20interim%20appeal%20arbitration%20arrangement&text=The%20MPIA%20became%20effective%20on,independent%20and%20impartial%20appeal%20stage.
26. World Economic Forum. *How Digital Economy Agreements Are Reshaping Global Trade*. - 2022. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.weforum.org/stories/2022/08/digital-economy-agreements-trade/>
27. European Commission. *Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM)*. - Brussels, - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en
28. World Trade Organization. *Evolution of World Trade, 1950-2024 (Volume index, 1950 = 100)*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/trade_evolution_e/evolution_trade_wto_e.htm#:~:text=World%20trade%20volume%20today%20is,of%20the%20WTO%20in%201995.

29. WTO-UNCTAD. *World Trade Statistical Review 2023*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtsr_2023_ch2_e.pdf
30. World Trade Organization. *World Merchandise Trade Volume, 2000-2021*. - // ResearchGate.net. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.researchgate.net/figure/World-merchandise-trade-volume-2000-2021_fig1_353196301
31. Statista. *Global Trade Volume as a Percentage of GDP (1970-2023)* - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/chart/21821/global-trade-volume-as-a-percentage-of-gdp/>
32. UNCTAD. *Global Trade Update, November 2021*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://unctad.org/news/global-trade-goods-hits-all-time-quarterly-high-56-trillion>
33. UNCTAD. *Key Statistics and Trends in International Trade 2023*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2024d1_en.pdf
34. World Trade Organization. *World Trade Statistical Review 2021*. - ст.10 - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021chapter02_e.pdf
35. UNCTAD. *Global Trade Outlook 2022*. - ст.11 [Электронный ресурс]. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osg2022d1_en.pdf
36. KW Global Trade. *Evolution of the World's 25 Top Trading Nations - UNCTAD Analysis*. - 2023. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.kwglobaltrade.com/post/evolution-of-the-world-s-25-top-trading-nations-unctad>
37. Boston Consulting Group (BCG). *Perspective on the Future of Trade: Executive Perspectives in the Context of the Ukraine War*. - BCG Global Advantage and Energy Practice Area, 2022. - 18 с. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://media-publications.bcg.com/BCG-Executive-Perspectives-Ukraine-War-Global-Trade-3November2022.pdf>

38. S&P Global Market Intelligence. *Shore Thing: 2023 Global Trade Themes*. - 2023. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/research/shore-thing-2023-global-trade-themes>
39. Dall M. *Weekly Pricing Pulse: Commodity Price Growth Returns*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/research/weekly-pricing-pulse-commodity-price-growth-returns>
40. OECD. *Of Bytes and Trade: Quantifying the Impact of Digitalisation on Trade*. - Paris: OECD Publishing, 2021. - ст. 8 - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.oecd.org/en/publications/of-bytes-and-trade-quantifying-the-impact-of-digitalisation-on-trade_11889f2a-en.html
41. OECD. *Trade Policy Implications of Global Value Chains* // OECD Trade and Agriculture Directorate Working Party on Trade Committee. - Paris: OECD Publishing, 2022. - С. 8. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [https://one.oecd.org/document/TAD/TC/WP\(2022\)11/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/TAD/TC/WP(2022)11/FINAL/en/pdf)
42. UNCTAD. *Trade Data 2020 Confirm Growing Importance of Digital Technologies During COVID-19*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://unctad.org/news/trade-data-2020-confirm-growing-importance-digital-technologies-during-covid-19>
43. *The Impact of Artificial Intelligence on International Trade*. - Brookings Institution, 2023. - [Без стор.]. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.brookings.edu/articles/the-impact-of-artificial-intelligence-on-international-trade>
44. Statista. *Worldwide Market Share of Leading Cloud Infrastructure Service Providers in Q4 2024*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/chart/18819/worldwide-market-share-of-leading-cloud-infrastructure-service-providers>
45. World Bank. *Deep-Dive on Malaysia's Digital Services Trade*. - Washington, D.C.: World Bank Group, 2022. - 13 с. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099030105172211734/pdf/P174668089457d0060b87c026cd2d227771.pdf>

46. Schweitzer F., Saccomanno I. *The Rise of Artificial Intelligence, Big Data, and the Next Generation of International Rules Governing Cross-Border Data Flows and Digital Trade*. - White & Case, 2023. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.whitecase.com/insight-our-thinking/rise-artificial-intelligence-big-data-next-generation-international-rules>
47. World Trade Organization (WTO). *Regional Trade Agreements Information System (RTA-IS)*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>
48. World Economic Forum. *World's Free Trade Areas: Everything You Need to Know*. - 2016. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.weforum.org/stories/2016/05/world-free-trade-areas-everything-you-need-to-know/>
49. World Bank. *The Changing Trade Landscape: Trade Agreements, Globalization and Inequality* // World Bank Opinion, 14 вересня 2016 р. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2016/09/14/the-changing-trade-landscape-trade-agreements-globalization-and-inequality>
50. ASEAN. *Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://asean.org/our-communities/economic-community/integration-with-global-economy/regional-comprehensive-economic-partnership-rcep/>
51. Rödl & Partner. *Asia's Free Trade Agreements: CPTPP, RCEP, and IPEF*. - 2023. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.roedl.com/insights/asia-free-trade-agreements-cptpp-rcep-ipef>
52. Park I. *Comparison of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) and Other Free Trade Agreements (FTAs)*. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [https://www.eria.org/uploads/media/discussion-papers/FY22/Comparison-of-the-Regional-Comprehensive-Economic-Partnership-\(RCEP\)-and-Other-Free-Trade-Agreements-\(FTAs\).pdf](https://www.eria.org/uploads/media/discussion-papers/FY22/Comparison-of-the-Regional-Comprehensive-Economic-Partnership-(RCEP)-and-Other-Free-Trade-Agreements-(FTAs).pdf)
53. CIDOB. *Japan and the EU: Global Partners for a Secure and Prosperous Indo-Pacific*. - 2023. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа:

<https://www.cidob.org/en/publications/japan-and-eu-global-partners-secure-and-prosperous-indo-pacific>

54. Mugano G. *The African Continental Free Trade Area: Challenges and Possible Remedies* - 2023. - с. 5. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://dataforgovernance.africa/wp-content/uploads/2023/11/the-african-continental-free-trade-area-challenges-and-possible-remedies.pdf>
55. Reuters. Britain Joins Trans-Pacific Pact in Biggest Post-Brexit Trade Deal – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.reuters.com/world/uk/britain-joins-trans-pacific-pact-biggest-post-brexit-trade-deal-2024-12-15/>
56. Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. (ред.) *Відбудова України: принципи та політика*. - ст.140 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
57. Rogoff K., Movchan V. *Reconstructing Ukraine: Trade and Foreign Direct Investment* // VoxEU - CEPR, 2023. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://cepr.org/voxeu/columns/reconstructing-ukraine-trade-and-foreign-direct-investment>
58. AgroPolit.com. *Україна четвертий рік поспіль оновила історичний рекорд аграрного експорту - \$30 млрд.* - 2024. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://agropolit.com/news/23079-ukrayina-chetvertiy-rik-pospil-onovila-istorichniy-rekord-agrarnogo-eksportu--30-mlrd>
59. Economist.com.ua. *ТОП-7 найперспективніших експортних товарів України - 2024.* - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://economist.com.ua/top-7-most-promising-export-goods-of-ukraine/>
60. Ривак Н.О. *Шляхи реалізації експортного потенціалу України на ринках ЄС // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* - 2021. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [https://ird.gov.ua/sep/sep20212\(148\)/sep20212\(148\)_069_RyvakN.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20212(148)/sep20212(148)_069_RyvakN.pdf)
61. Котова М., Кочубей Д. *Експорт України в умовах воєнного* - [Електронний ресурс]. - DOI: 10.31617/3.2023(130)02. - Режим доступу:

https://www.researchgate.net/publication/375094939_Eksport_Ukraini_v_umovah_v_oennogo_stanu

62. Sabadus A. *Ukraine Paves Way for Green Energy Future Amid Russia's Escalating Attacks* - 2023 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-paves-way-for-green-energy-future-amid-russias-escalating-attacks/>
63. Свириденко Ю. *Угода з США про створення інвестиційного фонду - це сигнал довіри і готовності до масштабної співпраці* // Верховна Рада України. - 2025. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/261923.html>
64. *Ukraina.info*. *Зеленський показав карту рідкоземельних копалин і сказав, що Україна має найбільше титану і урану в Європі*. - 2025. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ukraina.info/article/zelenskyu-pokazav-kartu-ridkozemelnykh-kopalyn-i-skazav-shcho-ukrayina-maye-naubilshe-tytanu-i-uranu-v-yevropi>
65. *Укрінформ*. *Логістична складова повоєнного відновлення: підходи та пошук ресурсів*. - 2024. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3700927-logisticna-skladova-povoennogo-vidnovlenna-pidhodi-ta-posuk-resursiv.html>
66. *Argumentua*. *Перспективи портів України після закінчення війни: якщо побороти корупцію*. - 2024. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://argumentua.com/stati/perspektivi-portiv-ukraini-pislya-zakinchennya-viini-yakshcho-poboroti-koruptsiyu>
67. *Економічна правда*. *Українські виробники озброєння дивують світ*. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/oborona/ukrajinski-virobniki-ozbroyennya-divuyut-svit-804869/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 2.1 - Порівняльна характеристика угод СРТРР та РСЕР

Категорія	Аспект	СРТРР	РСЕР
Регуляторні підходи	<i>Глибина регулювання</i>	Правила високого стандарту, що охоплюють працю, екологію, інтелектуальну власність, державні підприємства та цифрову торгівлю.	Гнучкіші зобов'язання, які дозволяють варіювати рівень зобов'язань серед членів.
	<i>Врегулювання спорів</i>	Потужний механізм врегулювання спорів із обов'язковими зобов'язаннями.	Більше ґрунтується на консенсусі та гнучкості, з менш жорсткими механізмами виконання.
	<i>Прозорість і управління</i>	Наголос на прозорості, антикорупційних заходах і регуляторній узгодженості.	Менше акценту на стандарти управління.
Сфери покриття	<i>Члени</i>	11 країн, зокрема Японія, Канада, Австралія, В'єтнам та Мексика.	15 країн, включно з країнами АСЕАН, Китаєм, Японією, Південною Кореєю, Австралією та Новою Зеландією.
	<i>Покриття ВВП</i>	Приблизно 13% світового ВВП.	Приблизно 30% світового ВВП, що робить його найбільшим торговим блоком.
	<i>Торгівля товарами</i>	Скасовує тарифи приблизно на 99% продукції.	Охоплює приблизно 90% товарів із поступовим зниженням тарифів.
	<i>Послуги та інвестиції</i>	Глибока лібералізація за підходом негативного списку.	Обмеженіший обсяг за підходом позитивного списку.
	<i>Цифрова торгівля</i>	Всеохоплюючі положення щодо електронної	Обмежені зобов'язання у

		комерції, зокрема заборона локалізації даних.	сфері цифрової торгівлі.
	<i>Праця та довкілля</i>	Обов'язкові положення щодо прав працівників і екологічних стандартів.	Не містить обов'язкових положень щодо праці чи екології.
Політичний контекст	<i>Стратегічне бачення</i>	Ініційована США для встановлення високих стандартів торгівлі в Азійсько-Тихоокеанському регіоні; США вийшли з угоди у 2017 р.	Розглядається як альтернатива за підтримки Китаю, орієнтована на азійську інтеграцію.
	<i>Геополітична мета</i>	Спрямована на балансування впливу Китаю шляхом зміцнення зв'язків між однодумними економіками.	Посилює лідерство Китаю в архітектурі регіональної торгівлі.
	<i>Інклюзивність</i>	Відкрита до нових членів, які відповідають високим стандартам; Велика Британія приєдналась у 2023 р.	Наголошує на центральності АСЕАН і консенсусі; ширше членство з гнучкішими умовами.

Джерело: складено автором на основі [48, 49, 50, 51].

КОРОТКИЙ ЗВІТ ПОДІБНОСТІ

Дата звіту 5/22/2025

Дата редагування ---

Документ прийнятий

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman KNEU

Заголовок

Глобальні тренди розвитку міжнародної торгівлі

Автор

Науковий керівник / Експерт

Завітовський А.О.проф. Столярчук Я.М.

підрозділ

кафедра міжнародної економіки

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

КП 2

15652

Кількість слів

КЦ

123407

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		1
Інтервали		0
Мікропробіли		0
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		2

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Копір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Система регулювання міжнародної торгівлі 5/1/2025 State Tax University course papers (Кафедра облікових технологій та бізнес-аналітики)	17 0.11 %
2	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F	10 0.06 %

з бази даних RefBooks (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
з домашньої бази даних (0.00 %) ■		
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
з програми обміну базами даних (0.11 %) ■		
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Система регулювання міжнародної торгівлі 5/1/2025 State Tax University course papers (Кафедра облікових технологій та бізнес-аналітики)	17 (1) 0.11 %
з Інтернету (0.06 %) ■		
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F	10 (1) 0.06 %

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
------------------	-------	---------------------------------------